

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

**ZEMĚ EVROPSKÉ UNIE Z HLEDISKA
URBANIZACE**

**EUROPEAN UNION FROM THE PERSPECTIVE
OF URBANIZATION**

Bakalářská práce

Vojtěch Lukáš

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, pod vedením školitele Mgr. Kláry Tesárkové, a že jsem všechny použité prameny řádně citoval.

Jsem si vědom toho, že případné využití výsledků, získaných v této práci, mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena evidence vypůjčovatelů.

V Praze dne 12. května 2009

.....

podpis

Rád bych poděkoval všem, kteří mi pomohli s vytvořením této práce. Nejvíce děkuji především Mgr. Kláře Tesárkové, bez jejíž pomoci, ochoty a cenných rad by tato práce nikdy nemohla vzniknout. Dále také děkuji svým rodičům, kteří mi vždy byli oporou. Své přítelkyni, která nade mnou při této práci projevila velkou trpělivost. A všem ostatním kamarádům, především Ondrovi Perglovi, kteří mi s prací pomohli... Děkuji!

Země Evropské unie z hlediska urbanizace

Abstrakt

Cílem této práce je zhodnotit vztah mezi urbanizací, resp. hodnotou míry urbanizace, v členských zemích Evropské unie s několika vybranými demografickými a ekonomickými ukazateli v roce 2005. K tomu bude použito dvou různých statistických postupů, využívajících např. faktorovou a shlukovou analýzu. V první části jsou popsány základní pojmy týkající se urbanizace. Následuje zhodnocení míry urbanizace a vývoj urbanizace v Evropské unii. V druhé části následuje popis statistických metod a jejich hlavních kroků. Zároveň jsou popisovány výsledky, kterých bylo v krocích dosahováno. Čtenáři je tedy umožněno pohlédnout na urbanizaci z jiného pohledu. V závěru jsou popsány hlavní výsledky celé práce a zhodnoceny hlavní hypotézy. Výsledkem je mimo jiné možná překvapivý vztah mezi mírou urbanizace a úhrnnou plodností.

Klíčová slova: urbanizace, míra urbanizace, definice města, demografické a ekonomické ukazatele, korelace, faktorová analýza, shluková analýza

European Union from the Perspective of Urbanization

Abstract

The aim of this study is to assess the relationship between urbanization, or rate of urbanization, in the countries of European Union with a number of selected demographic and economic indicators in 2005. Two different statistical procedures will be used for that purpose, based on for example factor and cluster analysis. The first section describes the basic concepts related to urbanization and an assessment of the degree of urbanization and the development of urbanization in the European Union. One can find a description of statistical methods and their main steps. In the second part of the work the main results achieved in particular steps of analysis are described concurrently. One can look at the urbanization from a different perspective. At the end the main results of the study are described and evaluated the main hypotheses. The result is perhaps surprising relationship between the degree of urbanization and total fertility rate.

Keywords: urbanization, urbanization rate, the definition of the city, demographic and economic indicators, correlations, factor analysis, cluster analysis

Obsah

Přehled použitých zkratk	9
Seznam tabulek	10
Seznam obrázků	11
1 Úvod a hypotézy	12
1.1 Úvod	12
1.2 Hypotézy.....	13
1.3 Cíle práce.....	14
1.4 Diskuse s literaturou	14
2 Definice základních pojmů a historie urbanizace v Evropě	16
2.1 Definice pojmu urbanizace	16
2.2 Definice pojmu město.....	17
2.3 Definice pojmu venkov.....	18
2.4 Vývoj urbanizace v Evropě	19
2.5 Míra urbanizace v Evropské unii v roce 2005	21
2.6 Očekávaný vývoj míry urbanizace v Evropské unii	22
3 Popis použitých dat a statistických metod analýzy	26
3.1 Vstupní data.....	26
3.2 Postup I.....	27
3.2.1 Korelační a faktorová analýza.....	27
3.2.2 Shluková analýza	31
3.2.3 Charakteristika shluků států z hlediska urbanizace.....	35
3.3 Postup II.....	36
3.3.1 Faktorová analýza	37
3.3.2 Shluková analýza	38
3.3.3 Korelační analýza.....	39
3.4 Shrnutí provedených analýz	39
4 Závěr	41
4.1 Shrnutí celé práce	41
4.2 Vyhodnocení hypotéz.....	41
Seznam použité literatury	43
Seznam obrázků a tabulek v příloze	45
Příloha	46

Přehled použitých zkratk

CIA	Central Intelligence Agency
ČGS	Česká geografická společnost
EU	Evropská unie
FUR	Functional Urban Region
GIS	Geografický informační systém (software)
HDP	Hrubý domácí produkt
OSN	Organizace spojených národů
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (software)

Seznam tabulek

Tab. 1	Přehled použitých ukazatelů	26
Tab. 2	Korelace mezi použitými ukazateli a mírou urbanizace	28
Tab. 3	Rozdělení států do shluků podle výsledků shlukové analýzy postupu I	32
Tab. 4	Intenzity třech hlavních faktorů v jednotlivých shlucích	33
Tab. 5	Rozdělení států do shluků podle výsledků shlukové analýzy postupu II	38
Tab. 6	Intenzity čtyř hlavních faktorů v jednotlivých shlucích	38
Tab. 7	Korelace mezi výslednými faktory a mírou urbanizace	39

Seznam obrázků

Obr. 1	Očekávaný vývoj počtu obyvatel žijících ve městech od roku 1950 do roku 2050	13
Obr. 2	Čtyři fáze ve vývoji měst.....	21
Obr. 3	Míra urbanizace v členských zemích Evropské unie v roce 2005	22
Obr. 4	Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které do ní přistoupily v roce 2004 a 2007; od roku 1950 do roku 2050; část I	23
Obr. 5	Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které do ní přistoupily v roce 2004 a 2007; od roku 1950 do roku 2050; část II	23
Obr. 6	Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které byly jejími členy před rokem 2004; od roku 1950 do roku 2050; část I.....	24
Obr. 7	Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které byly jejími členy před rokem 2004; od roku 1950 do roku 2050; část II	25
Obr. 8	Kojenecká úmrtnost mužů a žen v zemích Evropské unie v roce 2005.....	29
Obr. 9	Úhrnná plodnost mužů a žen v zemích Evropské unie v roce 2005	30
Obr. 10	Průměrný věk mužů v zemích Evropské unie v roce 2005.....	31
Obr. 11	Dendrogram vzniklý ze shlukové analýzy vážených faktorových skór.....	32
Obr. 12	Výsledná mapa Evropské unie na základě výsledků shlukové analýzy.....	35
Obr. 13	Krabicové diagramy umožňující porovnání shluků z hlediska míry urbanizace	36

Kapitola 1

Úvod a hypotézy

1.1 Úvod

V současné době se již městský způsob života stává více přirozenějším než život na venkově. Lidé si svůj pobyt ve městě spojují především s řadou výhod a postupně už nenalézají žádné nevýhody v tomto způsobu života. Město se tak pomalu stává jediným zázemím, ve kterém lidé tráví většinu svého času. Nabízí jak příležitost najít si zde zaměstnání, tak i možnosti, jak využít svůj volný čas. Většina z nás ve městě buď žije, nebo pracuje, nebo alespoň město někdy navštěvuje z jakéhokoliv jiného důvodu. Tento stav však neexistoval vždy a v různých částech světa se proces stěhování obyvatel do měst vyvíjel jinak. I v dnešním světě a v regionech, které si mohou být na první pohled značně podobné, mohou existovat mnohé rozdíly.

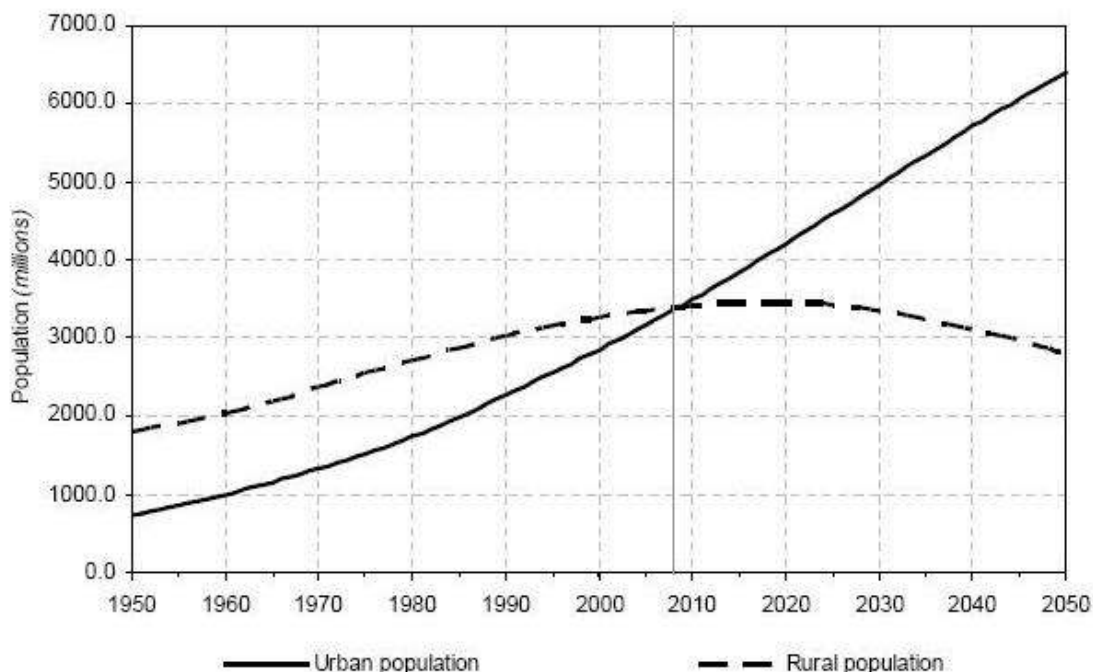
Podle nedávných údajů OSN (United Nations 2008), žije od roku 2008 poprvé v historii v městském prostředí více než jedna polovina obyvatel planety a to přibližně 3,5 miliardy lidí (obr. 1). Už tento fakt lze považovat za dostatečný důkaz toho, že městské prostředí je pro většinu lidí velice atraktivní. K největšímu a nejrychlejšímu nárůstu počtu městského obyvatelstva došlo v Anglii v 18. století, odkud se urbanizace postupně s industrializací rozšířila do dalších částí Evropy. Urbanizace v Evropě je oproti jiným regionům světa, které se začaly urbanizovat později, specifická tím, že se jednalo o endogenně podmíněný proces. Na specifické rysy evropské urbanizace, například na úzké spojení s industrializací, pomalejší tempo koncentrace obyvatelstva do měst, či vysoký počet středně velkých měst upozorňuje Musil (2002, 2005).

V této práci bude na proces urbanizace v Evropě nahlíženo trošku z jiné perspektivy. Ačkoliv se Evropská unie může na pohled jevit jako homogenní celek po všech různých směrech, pokusí se tato bakalářská práce ověřit, zda tomu tak bude i z jednoho specifického pohledu. Tím pohledem bude studování míry urbanizace a jiných ukazatelů (především demografických) a toho, jaký mají tyto ukazatele na míru urbanizace vliv, či jaký vliv má míra urbanizace na ně. V úvodu budou také popsány prvotní hypotézy, jejichž platnost se tato práce pokusí ověřit.

Než ale dojde k samotné analýze těchto vztahů, bude na úvod nutné uvést několik definic, aby byla zkoumaná problematika trochu více objasněna. Sama definice základních pojmů jako je *urbanizace* či *město*, není totiž tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Především vysvětlení pojmu *město*. Kdybychom chtěli sepsat seznam definic, který je používán v různých státech, zabralo by nám to poměrně dost času. Každý stát má totiž definici buď zcela odlišnou

od ostatních, nebo jen nepatrně pozměněnou a je jen málo států, které by měly definici stejnou, ať už v jakékoli podobě. Definice tohoto pojmu pro celou bakalářskou práci tedy nemůže být jednotná, protože míra urbanizace každého státu bude udávána na základě jeho vlastní statistiky.

Obr. 1: Očekávaný vývoj počtu obyvatel žijících ve městech od roku 1950 do roku 2050

Zdroj: United Nations. 2008. Str. 2. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

V další kapitole práce dojde již k samotné studii souvislostí mezi mírou urbanizace a vybranými ukazateli. Tato část bude rozdělena na dvě další sekce, neboť bude využito dvou různých postupů při provádění analýzy. Dva postupy by měly posloužit nejen jako důkaz a potvrzení výsledků, ale zároveň by mohly napomoci k lepšímu vysvětlení celé zkoumané problematiky. Po této části přijde na řadu shrnutí hlavních výsledků a zjištění, zda některé proměnné s mírou urbanizace skutečně korelují, či zda s ní nekoreluje ani jedna.

1.2 Hypotézy

Hypotézy této bakalářské práce mají čistě subjektivní zabarvení podle smýšlení autora. Celá práce pak bude směřovat k vyhodnocení těchto základních hypotéz:

1) Evropská unie je ohledně míry urbanizace velmi heterogenní celek. Mezi státy existují mnohdy výrazné rozdíly v míře urbanizace. Tyto rozdíly jsou nejvíce patrné mezi státy, ve kterých panoval komunistický režim a vyspělými státy převážně západní Evropy. Některé rozdíly však mohou být způsobeny i velice rozdílnou definicí pojmu *město*.

2) Míra urbanizace vykazuje největší tempo růstu u méně vyspělých zemí z východní části Evropské unie. Tento trend bude zřejmě pokračovat i v následujících letech. U států

vyspělejších již tempo růstu nebude tak velké, protože míra urbanizace je v těchto zemích již poměrně na vysoké úrovni. Proto se očekává v těchto zemích spíše stagnace či počátek drobného poklesu hodnoty míry urbanizace.

3) Pokud má míra urbanizace vliv na nějaké ukazatele, či zda je některými ukazateli spíše ovlivňována, bude nejspíše záležet na charakteru vlastních ukazatelů. Lze očekávat, že míra urbanizace bude nějak souviset s ukazateli spíše ekonomického charakteru, než-li charakteru demografického. S vyšší mírou urbanizace bude totiž nejspíše souviset i více rozvinutý sektor služeb. A rozvinutý sektor služeb obvykle vypovídá i o dobré ekonomické vyspělosti státu.

1.3 Cíle práce

Cílem práce bude systematicky analyzovat zkoumaný jev a následně potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy. K tomu povedou dva základní dílčí kroky. Prvním z nich bude snaha poskytnout alespoň základní informace o vývoji urbanizace v Evropě, především tedy v Evropské unii. V tomto procesu, ačkoliv na něj můžeme nahlížet jako na něco zcela přirozeného, lze najít určité zákonitosti podmíněné vnějšími prostředím a chováním lidské společnosti. Snaha bude nahlédnout i do vývoje očekávaného, tedy do budoucnosti, a jak se míra urbanizace bude nejspíše vyvíjet v následujících letech.

Druhým krokem bude zjištění, které z vybraných ukazatelů mají vliv na hodnotu míry urbanizace. Za zkoumaný rok bude zvolen rok 2005 s tím, že do výzkumu budou zahrnuty i Rumunsko a Bulharsko, tedy země, které v tu dobu členy Evropské unie ještě nebyly. Na provedenou analýzu bude navazovat část interpretační, ve které budou dosažené výsledky popsány a hodnoceny. Výsledkem poté bude porovnání s původními hypotézami a jejich následné vyvrácení či potvrzení.

1.4 Diskuse s literaturou

Urbanizace je proces, který probíhá od počátků celé lidské společnosti. Stěhování se do měst je součástí přirozeného lidského vývoje. Proto je tématu urbanizace věnována i řada odborných studií. Předním českým odborníkem, zkoumajícím proces urbanizace z mnoha různých pohledů je především Milan Musil. V jeho pracích lze nalézt např. porovnání průběhu urbanizace v různých částech světa či studium průběhu tohoto procesu v konkrétních regionech (Musil 1977, Musil 2003). Sociálně morfologicky lze urbanizaci podle Marina Hampla chápat jako jedinečnou tendenci k rozvoji rozmanitosti lidské společnosti a k větší nerovnoměrnosti rozložení obyvatelstva (Hampl 1971, Hampl 1998). Jedná se zde tedy o koncentraci obyvatelstva do měst. Richard Florida dokonce píše o tom, že ve 20 největších megalopolích světa žije v současné době více než 18 % celkové populace světa. A těchto 20 megalopolích se zároveň podílí na tvorbě dvou třetin celkového HDP celého světa (Florida 2008). Tato studie jen potvrzuje, jak velká nerovnoměrnost v rozložení nejen obyvatelstva, ale i kapitálu, vzniká vlivem urbanizace.

Postup užitý v této práci není při zkoumání urbanizace tolik obvyklý. I urbanizace samotná bývá často studována v souvislosti se zcela jinými vlivy. Můžeme se tak setkat např. se studiem

urbanizace v rámci jejího vlivu na zdravotní stav obyvatelstva. Takovéto studie se poté zabývají vlivem městského prostředí nejen na fyzický, ale i duševní stav obyvatel. Často jsou zkoumány i rozdíly v porovnání městského a venkovského způsobu života. Např. Poel (2007) ve své práci nabízí srovnání zdravotního stavu dětí žijících ve městě a na venkově. Jeho srovnání se týká především rozvojových států z celého světa. Zdravím se zabývá i McDade (2001), který ve své práci zkoumá vlivy, které míru urbanizace ovlivňují. Jeho studie se však odehrává pouze v rámci jednoho státu, kterým jsou Filipíny. Co se užitých metod týče, k lepší interpretaci výsledků zde byla použita faktorová analýza, která bude obsažena i v této práci. V jiných pracích lze nalézt například použití faktorové analýzy ve zkoumání vztahu mezi úmrtností a prostorovým uspořádáním obyvatelstva. Jedná se např. o studii Belgického metropolitního regionu Brusel, ve kterém byly zkoumány různé vlivy na místo úmrtí člověka s chronickou chorobou (Houttekier 2009). Lze nalézt ale i další studie, zaměřené například na jiné, poměrně velmi specifické téma, jako je třeba rozmístění lidských sídel v okolí míst se sopečnou činností (Small a Naumann 2001).

Studii, která by se zabývala zkoumáním vztahu mezi hodnotami míry urbanizace a demografickým chováním obyvatelstva, však autor této práce v běžně dostupných zdrojích nenalezl ani v literatuře české či zahraniční. Tato práce by tedy měla poskytnout pohled na míru urbanizace trochu odlišný od ostatních. Bude zde užito faktorové analýzy, která bude doplněna i analýzou shlukovou. Dosaženo by tedy mělo být jisté regionalizace států Evropské unie. Tento postup byl již použit v mnoha jiných studiích. Nalézt ho však můžeme spíše v pracích zaměřených na zkoumání jednoho určitého jevu a ne na zkoumání vztahu mezi více jevy. Avšak i takové práce existují a i jimi byla tato studie inspirována. Například v rámci České republiky byla provedena regionální diferenciací plodnosti (Šídlo 2004, 2006 a 2008), z jejíhož postupu čerpala i tato práce, a která je provedena v části 3.2 Postup I.

Kapitola 2

Definice základních pojmů a historie urbanizace v Evropě

2.1 Definice pojmu urbanizace

Definice pojmu urbanizace existuje velmi mnoho. Všechny z nich však obsahují určité společné prvky. Snad nejčastěji se k vysvětlení tohoto pojmu užívá spojení „stěhování se do měst“. Pokud bychom se ale snažili toto spojení rozvinout nějak dále, narazili bychom nejspíš na řadu problémů. Ani dnes totiž neexistuje naprosto přesná definice tohoto pojmu. V Malém sociologickém slovníku (Musil 1970: 363) se pod názvem urbanizace skrývají dva různé společenské procesy: zvětšování relativního počtu obyvatelstva, které bydlí ve městech, a růst počtu lidí, kteří žijí městským způsobem života, bez ohledu na to, zda bydlí či nebydlí ve městech. V prvním pojetí, ve kterém se tohoto pojmu užívá častěji, se zdůrazňuje změna územního rozložení obyvatelstva. Je to proces, který se týká prostorově strukturální stránky společnosti. Druhý význam pojmu urbanizace označuje kulturní a sociálně psychologické změny, při kterých obyvatelé přejímají hmotné a nehmotné prvky městské kultury včetně vzorů chování, forem sociální organizace a idejí.

Podle Slovníku sociální geografie (Johnston a kol. 2000: 363-4) se pod tímto termínem skrývá proces stávání se městským. V originálním anglickém znění vyjádřeno jako „becoming urban“. Tento proces je zde poté rozdělen na tři možné interpretace. V prvním pojetí je urbanizace chápána jako demografický proces, při kterém dochází ke zvyšování koncentrace obyvatelstva v městských oblastech a rozšiřování těchto oblastí i do okolí měst. Jinými slovy se z venkovských oblastí stávají oblasti městské. Ve druhém pojetí se označuje jako ekonomická a sociální změna spojená s industrializací a s rozvojem průmyslového kapitalismu. Z měst se tak stávají centra obchodu a jejich zázemím je okolní venkovské prostředí, které slouží jako zdroj pracovní síly atd. Poslední, behaviorální pojetí urbanizace chápe města (především velká města), jako centra společenských změn. Změn, při kterých jsou přetvářeny hodnotové orientace lidí, zvyky, tradice, postoje a lidské chování. Z města se poté tyto nové formy chování šíří do okolí, kde ovlivňují i chování venkovského obyvatelstva.

Vraťme se však ke studiu urbanizace tak, jak na ni nahlíží sociologové. Jedno možné pojetí je studovat urbanizaci jako změny v územním rozložení obyvatelstva. V tomto pojetí však záhy narážíme na tři hlavní problémy. Podle Malého sociologického slovníku (Musil 1970) je prvním z nich samotné měření tohoto procesu. Druhým problémem je pak zkoumání a rozbor příčin, které urbanizaci způsobují. A posledním, třetím, je sledování úrovně a tempa urbanizace v různých částech světa a v jednotlivých zemích. Při měření a porovnávání urbanizace na mezinárodní úrovni se počítá s jednotnou definicí pojmu *město*. Avšak právě to je problém,

protože dosud nebylo v tomto směru dosaženo shody a stále je v různých státech město definováno jinak. Existují definice města, které se opírají o počet obyvatelstva, jeho hustotu, nebo složení, či o polohu sídla, právní status, vybavení sídla nebo různé kombinace těchto znaků (viz část 2.2 Definice pojmu město)

Urbanizace v druhém základním sociologickém slova smyslu označuje přejímání městského způsobu života. To může probíhat různými způsoby, a to buď tzv. akulturací, nebo asimilací. Pod pojmem akulturace si lze představit stav, kdy se venkovské způsoby života mísí s těmi městskými a vzniká z nich zcela nový způsob žití, který je díky oběma rozdílným způsobům v rovnováze. Druhý pojem asimilace popisuje proces, při kterém venkovské obyvatelstvo přijímá chování obyvatelstva městského. Chování obyvatel měst přitom zůstává venkovským způsobem života zcela neovlivněno. Mezi charakteristické znaky městského způsobu života obyvatel obecně patří především velká sociální různorodost a značná anonymita ve vztazích mezi lidmi. Paradoxně ale naproti tomu stojí fakt, že lidé ve městech jsou na sobě mnohem více závislí. Například ve městech jsou lidé závislí na nákupu potravin a proto je zde někdo, kdo jim tuto službu zajistí. Naproti tomu na venkově mají lidé větší možnost získávat si potravu z vlastních zdrojů, takže nemusí tolik využívat služeb poskytovaných jinými.

2.2 Definice pojmu město

Tato definice je pro tuto práci asi nejvíce klíčová. Právě definice města totiž vymezuje kritéria, podle kterých můžeme určit, zda je daná obec městem, či nikoli. A od populace měst se poté odvíjí i určování míry urbanizace. Bohužel právě tato definice patří k těm poměrně rozmanitým. Každý stát si totiž město definuje po svém. A jak již bylo zmíněno v předešlé části, kritériem není pouze počet obyvatel, ale i jejich hustota, velikost daného sídla, přítomnost různých střediskových funkcí, právní status města atd. Teoreticky lze za město považovat takovou část území, na kterém by hustota obyvatelstva neklesala pod nějakou danou minimální hodnotu. A zároveň by toto sídlo muselo splňovat základní střediskové funkce.

V této práci však co se míry urbanizace týče, nebude použita jednotná definice pojmu město. Důvodem toho je fakt, že jednotná definice, která by byla používána nejen v Evropě, ale i ve světě, totiž neexistuje. Města v daném státě tedy budou vybrána na základě definice těch států, které budou použity. Definice lze najít například v publikaci Organizace spojených národů – Demographic Yearbook 2006 (str. 115), kde jsou podrobně vypsány nejen pro státy Evropské unie, ale i celé Evropy a zbytku světa. To, že nebude použita definice města jednotná pro různé země, bude pro práci zřejmě věc velice zkrslující, což lze demonstrovat na několika definicích z různých zemí Evropské unie. Ve Francii například je za město považována skupina lidí žijících v komunitě, jejíž počet obyvatel je nejméně 2 000 a vzdálenost domů od sebe není větší než 200 metrů. V jiných zemích je měřítkem pouze počet obyvatel. Například ve Španělsku je za město považováno sídlo s více než 2 000 obyvateli. V Rakousku je tato hranice ustanovena na 5 000 obyvatel a v Portugalsku musí mít město více než 10 000 obyvatel. Všechny výše zmíněné definice jsou převzaty z Demographic Yearbook (United Nations 2006: 115). V České republice je situace „specifická“ ještě o něco více. Obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, je městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády

(Česko 2000). Z těchto několika příkladů definic města je vidět, že jich existuje opravdu celá škála a někdy jsou podmínky opravdu velmi specifické.

Hlavní odlišnost, která odděluje městská sídla od sídel ostatních, spočívá zřejmě především ve funkcích, které města poskytují nejen svým obyvatelům, ale i obyvatelům okolních sídel. Carter (1985) rozděluje tyto funkce do tří kategorií – středisková, transportní a speciální. Do střediskových funkcí města patří např. funkce správní, školská, zdravotní, obchodní, kulturní, průmyslová, atd. Transportní funkcí Carter rozumí to, že město je charakterizováno svým specifickým postavením jako „prostředník“ v dopravě na větší vzdálenosti. Rozdílnost této funkce oproti střediskové spočívá v tom, že středisková je orientována pouze na obsluhu svého zázemí. Naproti tomu funkce transportní dalece přesahuje hranice svého zázemí a vystihuje přepravu materiálu či osob na mnohem větší vzdálenosti. Poslední funkcí města je podle Cartera funkce speciální. Těmi rozumí takové funkce, které neslouží zázemí města. Jejich působnost je buď širší než zázemí nebo užší. Například působnost, která může tyto hranice přesahovat je průmyslová výroba, která je často významná nejen pro trh národní, ale i pro trh mezinárodní. Druhým opakem, kdy působnost nemusí dosahovat ani do zázemí měst, je například výroba pouze pro určitou městskou část.

2.3 Definice pojmu venkov

Venkov – venkovský jsou termíny, které se vztahují k určitému typu rozmístění populace v prostoru. Jako venkovské se označují oblasti nebo lokality s malým počtem a s nízkou hustotou obyvatel. Jde v podstatě o ekologické hledisko, které odpovídá statisticko-demografickému kritériu velikosti lokalit na základě počtu bydlících obyvatel (Musil 1970: 530). Avšak i zde narážíme na podobný problém, jako u definice pojmu *město*. Možná bychom se mohli jednoduše domnívat, že venkov začíná tam, kde končí město. Avšak protože definice města není nikde přesně popsána, nenajdeme podobně ani přesnou definici venkova, a právě proto nelze jasně stanovit rozdíl mezi městem a vesnicí.

Rozdíl mezi městem a venkovem však podle svého vlastního vnímání dokážeme rozlišit my všichni. Každý z nás má zafixovány určité „parametry“, které jsou spojované s tím či oním typem sídla. Město je spojováno nejen s přítomností většího počtu obyvatel a větší hustotou obyvatel na dané ploše. Je spojováno třeba i se vzhledem a funkcí veřejných budov, kvalitou infrastruktury, přítomností různých služeb atd. Naproti tomu pod pojmem venkov si představujeme spíše menší lidská sídla a domy v nich mohou být často od sebe poměrně vzdálené. Obyvatelé venkova často nemají tak rychlý přístup ke kvalitním službám, jako mají obyvatelé měst.

Problém v optickém poznání však přeci jenom existuje, opět totiž neexistují žádná striktní pravidla. Budova, která se nachází na vesnici se stejně tak může nacházet ve městě a naopak. Této skutečnosti napomáhá i samotný vznik měst. Všechna města totiž původně byla vesnicí a při povýšení na městský statut neprojde sídlo ze dne na den žádnou změnou. Opticky vypadá stejně jako před povýšením. Jediný rozdíl můžeme tedy vyzorovat až v nějakém dlouhodobějším hledisku, protože počet obyvatel města se bude nejspíše zvětšovat a tím pádem bude docházet k jeho růstu. Český pohled na venkov je specifický i v tom, že jeho obyvatele

často spojuje se zaměstnáním v zemědělském sektoru. Pravdou však nyní je, že zemědělsky činné obyvatelstvo již na venkově nepředstavuje převažující většinu obyvatel (tamtéž).

Ve Slovníku sociální geografie (Johnston a kol. 2000: 296) se nachází pojem „rural community“. Pod tímto názvem se v českém překladu skrývá spojení venkovské společnosti nebo venkovská komunita. Definována je jako skupina sociálně provázaných jedinců, žijících společně ve venkovské lokalitě. Mezi pojmem venkov a městská či příměstská čtvrť přitom existuje mnoho podobností. Podstatným rozdílem mezi těmito sídly však zůstává fakt, že venkovské prostředí je tvořeno nejmenšími společenskými skupinami, které jsou zcela soběstačné ve vykonávání základních sociálních potřeb. Naproti tomu obyvatelé městských či příměstských oblastí takovéto soběstačnosti nedosahují (tamtéž).

2.4 Vývoj urbanizace v Evropě

Evropský kontinent je specifický v mnoha různých ohledech. Proto se není čemu divit, že i evropská urbanizace má ve srovnání s urbanizací v jiných částech světa své charakteristické rysy. Základy těchto rysů vycházejí již z dávné starověké a středověké organizace společnosti, proto na ně poukazují nejen sociologové, ale i historikové. Z řady jmen lze uvést například Maxe Webera, Henriho Pirenna, Fernanda Braudela a další, kteří se specifiky evropského kontinentu zabývali. S postupem času se postavení města a jeho důležitost neustále zvětšovala. Velký skok v růstu městské populace v Evropě započal koncem 18. století, což úzce souviselo s průmyslovou revolucí. Průmyslová revoluce byla umožněna díky objevu parního stroje a první zemí, ve které došlo k masivnějšímu přílivu obyvatel do měst, byla Velká Británie. Odtud se poté revoluce rozšířila do celé Evropy.

Každá výrazná změna, v tomto případě ve zdroji energie, se totiž silně odráží i v migračním chování obyvatel. Pára jako zdroj energie měla dostředivý vliv. Lidé se začali stahovat do měst, kde její užívání bylo koncentrováno, a proto docházelo k rychlému zvyšování tempa urbanizace. Naproti tomu však objev elektrického proudu měl vliv zcela opačný. Elektrický proud byl rozváděn z měst do svého okolí, a proto přítomnost obyvatel ve městech již nebyla tolik nutná. Proto tento faktor podporoval spíše suburbanizaci (Musil 2002: 32).

Vlastní pojem „urbanizace“ se však začal používat až ve 30. letech minulého století ve Spojených státech amerických, tedy v době, kdy už urbanizace v Evropě dávno probíhala (Ouředníček 2009). Jak již bylo uvedeno, výrazný růst urbanizace započal v 80. letech 18. století ve Velké Británii. Odtud se společně s industrializací (průmyslovou revolucí) šířil přes celou kontinentální Evropu. Nejpozději se výrazněji urbanizovat započalo Rusko a to až ve 20. letech minulého století (Musil 2005: 3).

Růst podílů městského obyvatelstva lze doložit i na následujících datech. Počet obyvatel Evropy¹ (zahrnuje se i území bývalého Sovětského svazu) v roce 1800 dosahoval hodnoty 192 milionů. O sto let později v roce 1900 to bylo již 423 milionů. A o dalších sto let později, na přelomu milénia to bylo přes 752 milionů². Z těchto údajů vyplývá, že počet obyvatel se v Evropě za posledních 200 let téměř čtyřikrát zvýšil. Co se podílu městského obyvatelstva

¹ Uvedená data pro roky 1800 a 1900 vycházejí z článku Proces urbanizace v Evropě (Musil 2005)

² United Nations 2008

týče, nejspolehlivější hodnoty hovoří o tom, že na začátku 19. století v roce 1800 žilo v Evropě (bez Ruska) asi 12,1 až 12,3 procent obyvatel ve městech. Nejvyšších hodnot bylo dosahováno v Evropě severozápadní, především v Nizozemsku (zhruba 30 procent) a v Anglii 27 procent. Na tuto úroveň se Česká republika dostala až o sto let později. V roce 1900 byla úroveň míry městského obyvatelstva na hodnotě 41 procent³. A v roce 2007 se hodnota vyhoupla již na 72 procent⁴. Opět tedy můžeme odvodit, že počet obyvatel žijících ve městě se od roku 1800 do roku 2007 zvýšil téměř o 60 procent. Za zmínku ale stojí i fakt, že úroveň míry urbanizace 75 procent dosáhla Velká Británie již o více než sto let dříve na přelomu 18. a 19. století.

Někteří autoři poukazují na fakt, že existuje jisté konvenční pravidlo, podle kterého je proces urbanizace morfologicky ukončen v situaci, kdy 80 procent obyvatelstva země žije v obcích s více než 5 000 obyvateli (Musil 2005: 3). Z toho tedy vyplývá, že ve většině států Evropy je již proces „stávání se městským“ ukončen. V některých zemích, především ve východní Evropě, však hranice 80 procent ještě dosaženo nebylo. K tomuto vývoji se vztahuje i studie van den Berga a kol (1982) „A Study of Growth and Decline“, ve které jsou rozeznávány čtyři fáze v pohybu obyvatel do měst a z měst: urbanizace, suburbanizace, deurbanizace (nebo také counterurbanizace – termín používaný spíše ve Spojených státech amerických) a reurbanizace. Všechny tyto fáze probíhají v rámci jednoho regionu (FUR – Functional Urban Region), jež je tvořen jádrem a zázemím (obr. 2).

První proces, urbanizace, je dán poptávkou po pracovní síle v městských oblastech, které jsou zároveň průmyslovými centry. V městech je především dostatek pracovních příležitostí, což láká obyvatele z venkovských oblastí. A protože tento proces probíhal v době, kdy prostorová mobilita obyvatelstva nebyla příliš vysoká, docházelo ke koncentraci obyvatel v blízkosti průmyslových center (např. továren). Toto souvisí především s dobou začínající průmyslové revoluce v Anglii. Města zároveň vznikala i v blízkosti nerostných surovin a okolí, zázemí měst sloužilo jako zdroj zemědělských produktů.

Druhou fází je proces suburbanizace. Tato fáze nastává tehdy, kdy si lidé ve městech již natolik zajistili své životní potřeby, že jsou schopni do práce dojíždět i na větší vzdálenost. Proto si mohou dovolit i kvalitnější bydlení mimo centrum města a stěhují se do jeho okrajových částí (zpět do zázemí). Proces suburbanizace je tedy jistým antonymem procesu urbanizace. Podmínkou k rychlejšímu průběhu tohoto procesu je i zkvalitnění infrastruktury. Odrazem tohoto procesu je vzhled okrajových částí měst. Předpokladem k tomu, že si lidé mohou dovolit se vystěhovat z centra na okraj, je i jejich finanční zajištěnost. Proto si mohou dovolit kvalitnější podmínky pro svůj život a právě těch se jim dostává v suburbiích. Suburbia mají často podobu klidných částí s rodinnými domky se zahrádkou atd.

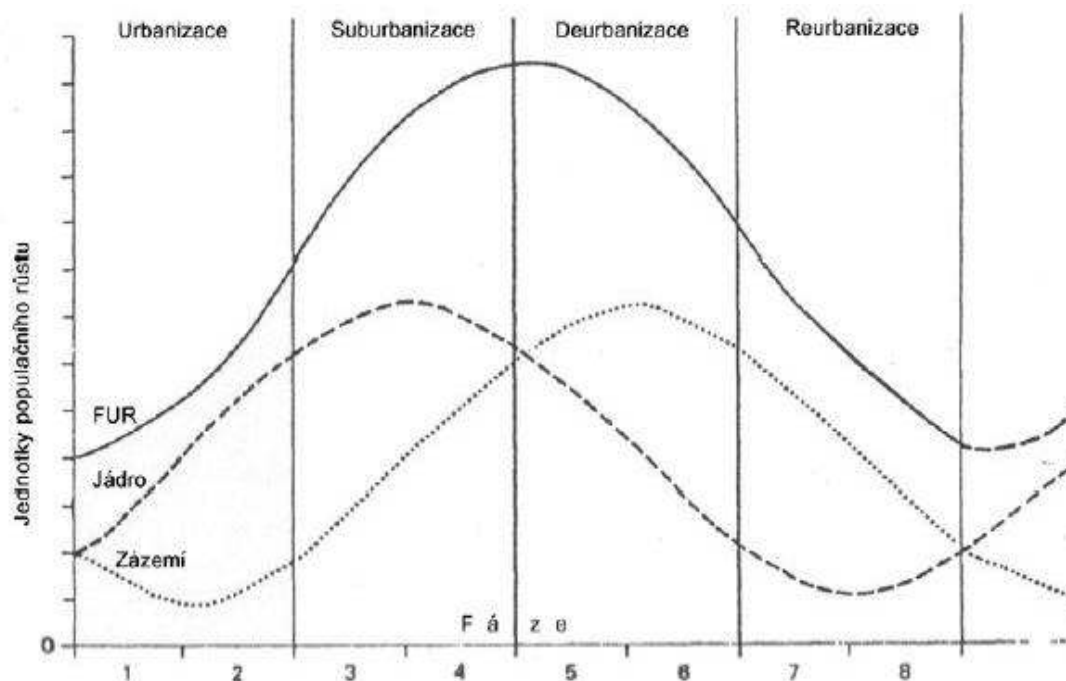
Třetí fáze – deurbanizace nastává v důsledku dopadů předchozí fáze. Kvůli zvyšující se suburbanizaci se totiž i zhoršuje dopravní situace ve městech. Centrum města se pomalu stává nedostupné a tak dochází ke vzniku menších center. Pracovní příležitosti se posouvají spíše do malých a středních měst a největší motivací k nalezení práce v těchto místech je jejich snadnější dostupnost.

³ Viz poznámka pod čarou č. 2

⁴ United Nations 2007

Poslední fáze s názvem reurbanizace by měla být podpořena především aktivitami městské správy i celé vlády. Výsledkem by měla být opět vyšší atraktivita jádra města, což by mělo vést ke zpomalení úbytku jeho obyvatel a postupně i pomalému návratu lidí do centra a začátek nového cyklu. Programy a kampaně, které by tohoto mohly dosáhnout, by měly být zaměřené především na zlepšení image městských jader. Další věcí, která by tomu jistě napomohla by bylo i zlepšení životního prostředí v jádru města.

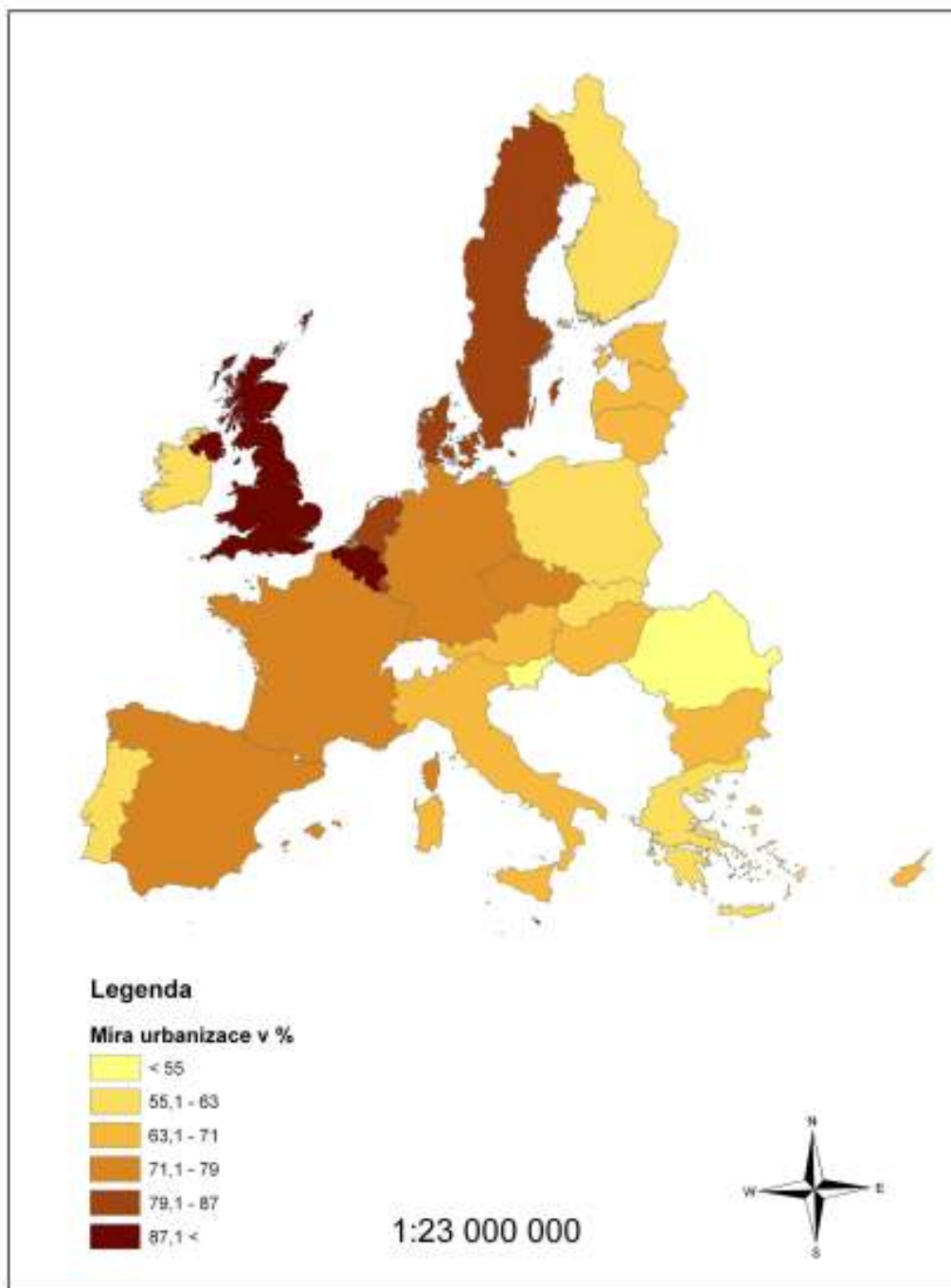
Obr. 2: Čtyři fáze ve vývoji měst

Zdroj: van den Berg a kol. 1982. Str. 25. [cit. 2009-2-25] Dostupné z WWW: http://www.tesionline.com/_PDF/3651/3651p.pdf

2.5 Míra urbanizace v Evropské unii v roce 2005

O hodnotách, kterých míra urbanizace dosahovala v roce 2005, vypovídá nejlépe následující obrázek (obr. 3). Z něho lze vyčíst, že nejvyšších hodnot je dosahováno především v zemích, které jsou považovány za zakládající země celé Evropské unie. Míra urbanizace v nich dosahuje nejvyšších hodnot nejen v evropském měřítku, ale i v měřítku světovém. Naopak hodnot nejnižších dosahují státy, které jsou členy EU teprve krátkou dobu. Avšak i zde existují výjimky. Například Česká republika dosahuje hodnot urbanizace poměrně vysokých i v porovnání se státy, které jsou členy déle než ona. Naopak Portugalsko má podle obrázku míru urbanizace poměrně malou. Nesmíme však zapomenout na fakt, který byl již zmíněn (viz část 2.2. Definice pojmu město), že právě Portugalsko je zemí, kde podmínky udělení statutu města jsou poměrně „přísné“. Je zde totiž stanovena hranice minimálního počtu obyvatel na 10 tisíc, což je v porovnání s ostatními opravdu výrazně více.

Obr. 3: Míra urbanizace v členských zemích Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

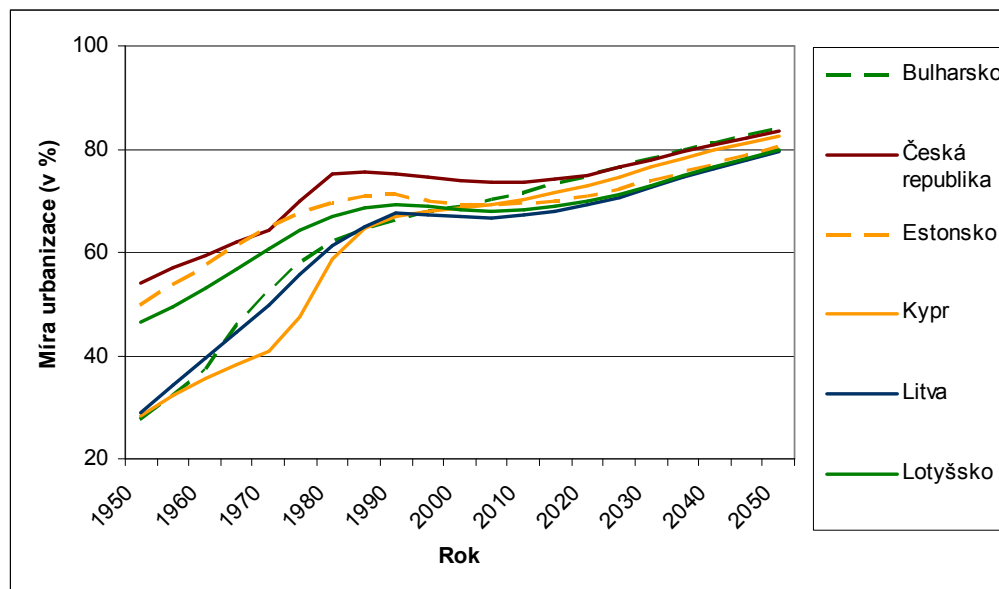
2.6 Očekávaný vývoj míry urbanizace v Evropské unii

Kvůli jisté lepší přehlednosti bude vývoj míry urbanizace sledován pro dvě různé skupiny zemí. K rozlišení států připadajících do první či druhé skupiny byl vybrán jako základní prvek rok 2004, tedy rok, kdy do Evropské unie přistoupilo 10 dalších států převážně z východní Evropy. Těchto deset států tedy bude v jedné skupině společně ještě s Rumunskem a Bulharskem, které přistoupily v roce 2007. V druhé skupině budou státy, které již členskými zeměmi byly před

rokem 2004. Toto rozdělení je zároveň lehce i rozdělením na státy bývalého „východního bloku“ a státy „západu“.

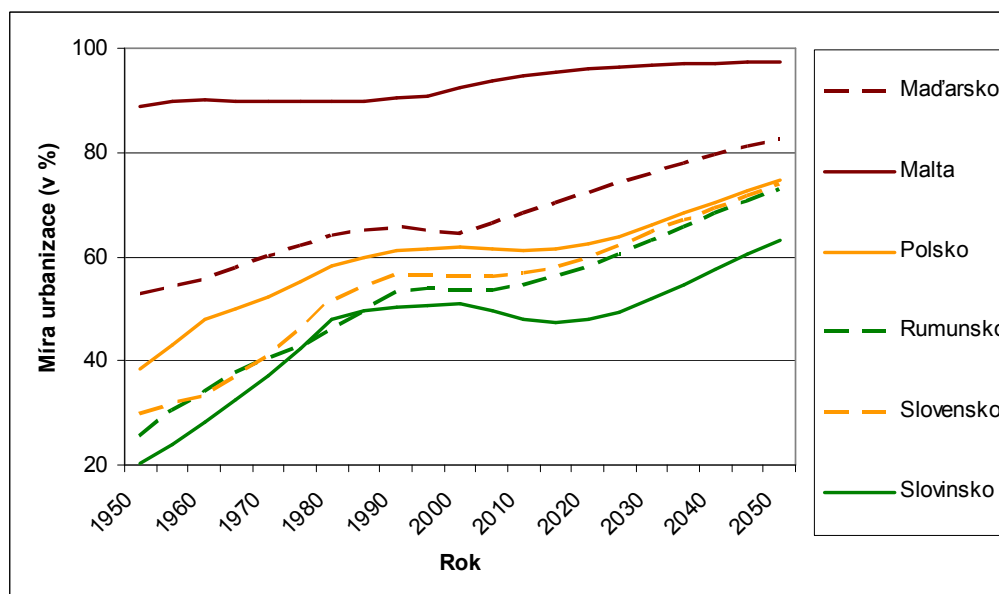
Vývoj míry urbanizace byl ve státech těchto dvou „bloků“ jistě velmi rozlišný. Toho si lze všimnout i v následujících obrázcích číslo 4–7.

Obr. 4: Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které do ní přistoupily v roce 2004 a 2007; od roku 1950 do roku 2050; část I

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

Obr. 5: Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které do ní přistoupily v roce 2004 a 2007; od roku 1950 do roku 2050; část II

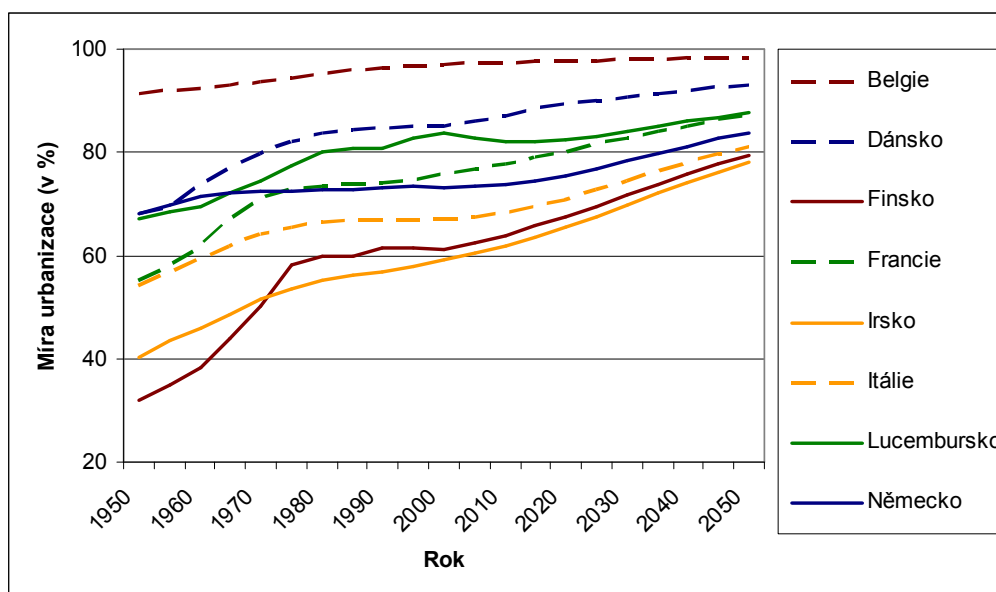

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

Pro lepší přehlednost vývoje míry urbanizace v jednotlivých státech, byly ke každé skupině států vytvořeny dva grafy. Znárodněné vývoje míry urbanizace se tedy méně překrývají a pro lepší možnost porovnání bylo ve všech grafech použito stejné měřítko na obou hlavních osách. Obrázky č. 4 a 5 se vztahují pouze ke státům, které jsou členy Evropské unie od roku 2004 či 2007. Ke druhé skupině států, tedy k těm, které byly členy Evropské unie již před rokem 2004, se vztahují obrázky č. 6 a 7. Společným rysem obou hlavních skupin je očekávaný trend stálého růstu míry urbanizace a to ve všech zemích Evropské unie. V první skupině států (obr. 4 a 5) si lze všimnout podobného průběhu křivky označující míru hladiny urbanizace. Jedná se o státy, které z historického hlediska mají mnoho společného, a i když v nich v současné době míra urbanizace spíše stagnuje, tak se v budoucnu očekává její opětovný růst. Jedinou výjimkou je stát Malta, který s ostatními státy příliš společného nemá. Jedná se o malý ostrovní stát, jehož obyvatelé žijí převážně v jednom hlavním městě. I z historického hlediska tento stát prošel zcela jiným vývojem, takže právě díky těmto dvěma faktům se není důvod divit, že dosahuje tak vysokých hodnot.

Druhá skupina států má již vývoj o něco rozdílnější (obr. 6 a 7). Lze si třeba všimnout opět Portugalska, jemuž náleží křivka dosahující poměrně nízkých hodnot v porovnání s ostatními státy v této skupině. Míra urbanizace tu v porovnání s většinou ostatních zemí dosahuje velmi nízkých hodnot. Důvodem je již jeho zmiňovaná vysoká hranice počtu obyvatel určujících sídlo jako město. Jako státy s nejvyšší mírou urbanizace jsou zde vidět státy Belgie, Dánsko, či Nizozemsko. Zde je to zřejmě způsobeno jejich poměrně malou rozlohou v porovnání s ostatními státy, přesto však poměrně vysokým počtem obyvatel. Obecně lze říci, že v této skupině jsou obsaženy země, dosahující nejvyšších hodnot míry urbanizace nejen v rámci Evropské unie, ale i v rámci celého světa.

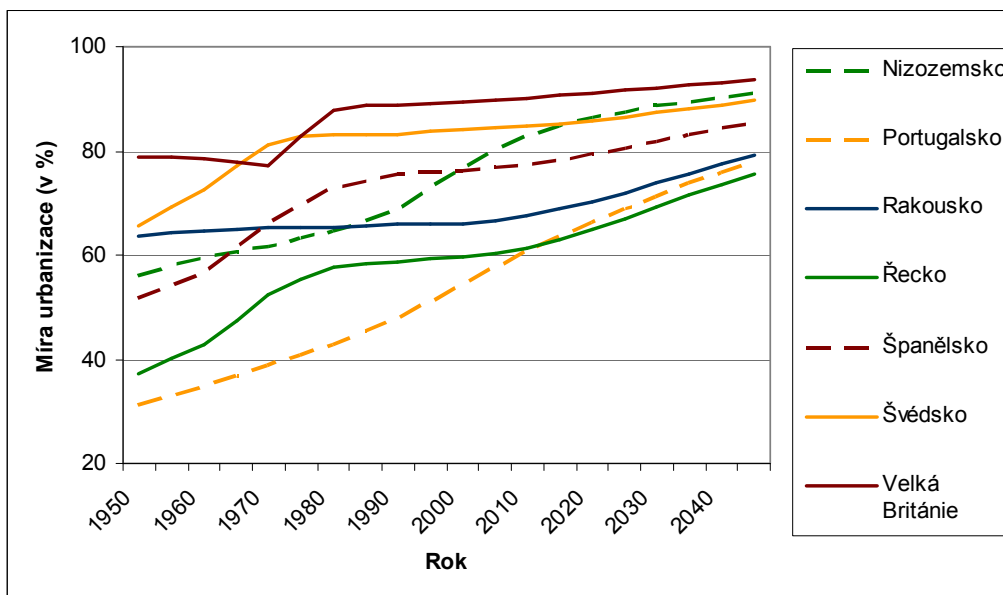
Obr. 6: Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které byly jejími členy před rokem 2004; od roku 1950 do roku 2050; část I

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

Obr. 7: Vývoj míry urbanizace v zemích Evropské unie, které byly jejími členy před rokem 2004; od roku 1950 do roku 2050; část II

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

Kapitola 3

Popis použitých dat a statistických metod analýzy

3.1 Vstupní data

Volba sledovaného období byla ovlivněna snahou, aby v bakalářské práci byla použita co nejvíce aktuální data. Po prostudování nejrůznějších informačních zdrojů a periodik byl nakonec vybrán rok 2005. Důležitou náležitostí totiž byla i podmínka, aby se všechny použité ukazatele vztahovaly pouze a jen k jednomu roku, aby byla zajištěna srovnatelnost různých zemí. Pro tento rok se podařilo najít dostatek údajů, které posloužily k následným analýzám. Jak již bylo zmíněno, rozbor se týká pouze členských států Evropské unie a před samotnou analýzou bylo vyhledáno celkem 18 ukazatelů (15 z nich bylo demografického charakteru a zbylé 3 ekonomického). Všechny jsou vypsány do následující tabulky.

Tab. 1: Přehled použitých ukazatelů

<i>Ukazatel</i>	<i>Typ ukazatele</i>	<i>Jednotka</i>	<i>Zdroj dat</i>
Míra urbanizace	D	Procenta	1
Počet obyvatel	D	Absolutní číslo	2
Počet obyvatel ve věku 0–14 let	D	Procenta	2
Počet obyvatel ve věku 15–64 let	D	Procenta	2
Počet obyvatel ve věku 65 a více let	D	Procenta	2
Průměrný věk - muži	D	Roky	2
Průměrný věk - ženy	D	Roky	2
Celkový roční přírůstek/úbytek obyvatelstva	D	Procenta	2
Počet narozených	D	Promile	2
Počet zemřelých	D	Promile	2
Míra přírůstku/úbytku obyvatelstva stěhováním	D	Promile	2
Kojenecká úmrtnost - muži	D	Promile	2
Kojenecká úmrtnost - ženy	D	Promile	2
Naděje dožití při narození - muži	D	Roky	2
Naděje dožití při narození - ženy	D	Roky	2
Úhrnná plodnost	D	Absolutní číslo	2
HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele	E	Dolary	2
Míra nezaměstnanosti	E	Procenta	2
Míra inflace	E	Procenta	2

Pozn.: D = demografický, E = ekonomický

Zdroj: 1 = data převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

2 = data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

Důvod, proč bylo vybráno HDP právě v paritě kupní síly na jednoho obyvatele (a ne třeba HDP celého státu) je zcela jednoduchý. Parita kupní síly totiž umožňuje podstatně přesnější srovnání skutečné ekonomické úrovně, struktury a výkonnosti různých států. Základem výpočtu parit je porovnání cen v národních měnách u dostatečného počtu shodných výrobků a služeb na vnitrostátních trzích. To se zpravidla provádí metodou spotřebního koše vyjadřujícího běžné náklady domácnosti (Tietze 2007). A tím, že je HDP v paritě kupní síly přepočteno na jednoho obyvatele, je zajištěna lepší srovnatelnost mezi populačně různě velkými státy.

K následným analýzám bude využíváno počítačového programu SPSS, do kterého byla vstupní data převedena. Jejich podrobný seznam je obsažen v příloze (tab. 8 a tab. 9).

3.2 Postup I

3.2.1 Korelační a faktorová analýza

Protože hlavní náplní této práce je především zkoumání toho, jak a zda vůbec nějaké vybrané ukazatele mají vliv na hodnotu míry urbanizace, bylo v prvním kroku nutné provést korelační analýzu. Jejím cílem bylo zjistit, zda některé proměnné s mírou urbanizace vlastně korelují, tedy zda mezi nimi a mírou urbanizace existuje nějaká spojitost a případně jak je tato spojitost silná. Po prvním provedení korelační analýzy při testu na 5% hladině významnosti byla zjištěna korelace „pouze“ s pěti zahrnutými ukazateli, jejichž p-hodnota byla nižší než 0,05. Kdybychom však tuto hladinu snížili, např. na hladinu významnosti 10 %, potvrdila by se korelace ještě s dalšími třemi proměnnými. A protože pět proměnných by k dalším částem testování nemusely být postačující, a protože hladina významnosti 10 % stále ještě zaručuje kvalitní výsledky, byla nakonec hladina významnosti ponechána na hodnotě 10 %. Do dalšího zpracování tedy postoupily ty proměnné, jejichž signifikance (p-hodnota) byla nižší než 0,10. V tabulce 2 lze vidět hodnoty signifikancí po výpočtu korelačních koeficientů jednotlivých ukazatelů s mírou urbanizace. Pearsonův korelační koeficient nám vypovídá o síle této závislosti.

Jak je patrné z tabulky číslo 2, k dalšímu analyzování bylo připuštěno osm proměnných, které s mírou urbanizace vykazují určitou korelaci. Je to tedy počet obyvatel ve věku 15–64 let, průměrný věk – muži, kojenecká úmrtnost – muži i ženy, naděje dožití při narození - muži i ženy, úhrnná plodnost a HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele. Co se týče ukazatelů, které s mírou urbanizace korelují nejméně, jedná se především o počet narozených, počet obyvatel a počet obyvatel ve věku 65 a více let. Z tabulky číslo 2 si můžeme všimnout i toho, že míra urbanizace koreluje jen s jedním ekonomickým ukazatelem z těch, které byly pro analýzu uvažovány. Do další části tedy z ekonomických ukazatelů postupuje pouze HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele. Dalším krokem bude provedení faktorové analýzy.

Tab. 2: Korelace mezi použitými ukazateli a mírou urbanizace

Proměnná vstupující do korelační analýzy s mírou urbanizace	Signifikance	Pearsonův korelační koeficient
Počet obyvatel	0,498	0,136
Počet obyvatel ve věku 0–14 let	0,165	0,275
Počet obyvatel ve věku 15–64 let	0,009	-0,495
Počet obyvatel ve věku 65+ a více let	0,495	0,137
Průměrný věk - muži	0,066	0,359
Průměrný věk - ženy	0,372	0,179
Celkový roční přírůstek/úbytek obyvatelstva	0,279	0,216
Počet narozených	0,599	0,106
Počet zemřelých	0,329	-0,195
Míra přírůstku/úbytku obyvatelstva stěhováním	0,276	0,218
Kojenecká úmrtnost - muži	0,069	-0,355
Kojenecká úmrtnost - ženy	0,083	-0,339
Naděje dožití při narození - muži	0,018	0,451
Naděje dožití při narození - ženy	0,040	0,398
Úhrnná plodnost	0,030	0,419
HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele	0,028	0,423
Míra nezaměstnanosti	0,247	-0,231
Míra inflace	0,133	-0,297

Pozn: V tabulce jsou zvýrazněny ty ukazatele, které na hladině významnosti 0,10 korelují s mírou urbanizace

Faktorová analýza obecně se používá ke snížení velkého počtu proměnných, čímž dochází i k eliminaci nadbytečných informací. Nebo také jinými slovy můžeme říci, že faktorová analýza člení celkový rozptyl na společné a jedinečné faktory, přičemž ignoruje pro specifickou tu proměnnou, která není významněji korelována s žádnou jinou (Heřmanová 1991: 18). Do faktorové analýzy nám tedy vstoupilo z předchozí korelace již výše zmíněných osm proměnných, které byly v jejím průběhu rotovány. Rotace u faktorové analýzy slouží především k hledání smysluplnějších faktorů pomocí transformace původní matice faktorových zátěží. Celkové procento vysvětlení a signifikance však při tomto procesu zůstávají nezměněny. Jako metoda rotace byla použita varimax, která pro každý faktor minimalizuje počet proměnných s vysokými zátěžemi, což vede ke zjednodušení vysvětlení faktorů (Dzúrová 2008). Díky této metodě byly následně vypočteny příslušné faktorové zátěže, přičemž pro výslednou interpretaci byly použity pouze ty faktory, jejichž hodnota vlastního čísla⁵ byla větší než jedna.

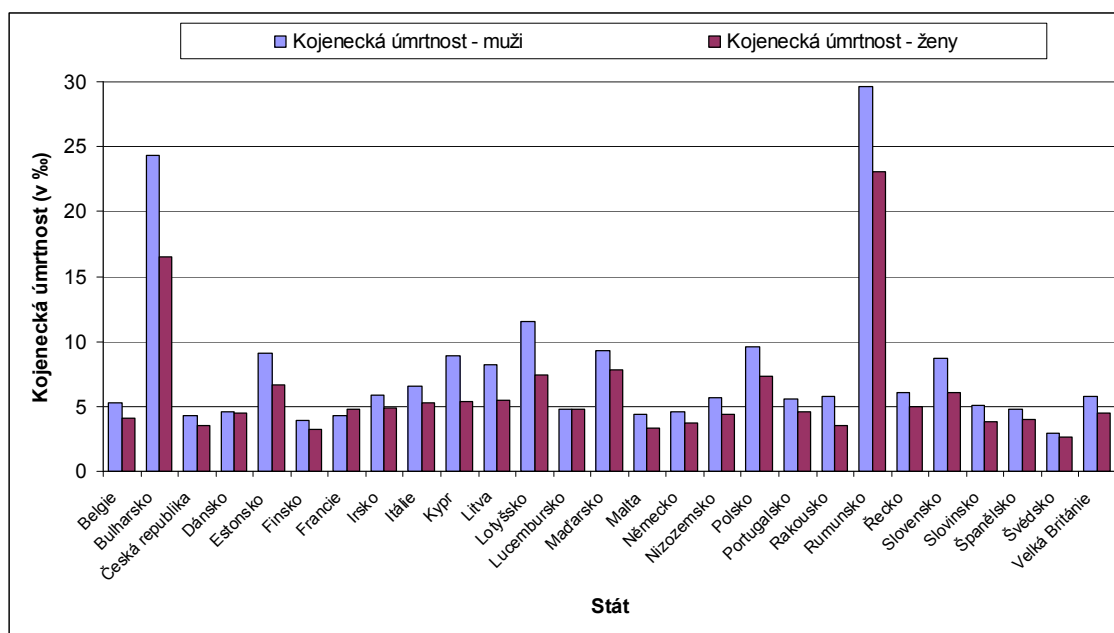
Pomocí faktorové analýzy byly vytvořeny tři faktory, které se na vysvětlení celkové variability souboru proměnných podílely téměř z 90 %. Faktor, který se na vysvětlení celkové variability podílí nejvíce, dosahuje jejího vysvětlení přibližně ze 37,2 %. Z již zmíněných osmi ukazatelů, je nejvíce sycen ukazateli kojenecká úmrtnost mužů a kojenecká úmrtnost žen (obr. 8).

Budeme-li vycházet z těchto dvou proměnných, dal by se první faktor pojmenovat jako **faktor primární péče**. Kojenecká úmrtnost je totiž především ukazatelem, který vypovídá i o jisté úrovni lékařské péče a vyspělosti medicíny v daném státu. Kvalitní lékařská péče o těhotné a matky a komplexní organizace lékařské péče o děti jsou hlavními komponenty, které

⁵ Vlastní číslo je tvořeno součtem komunalit (=variability, kterou se daná proměnná podílí na společné variabilitě) a jedinečnosti (= část variability, která nemá vztah k faktorům)

hodnotu kojenecké úmrtnosti ovlivňují. V Evropské unii dosahovaly v roce 2005 nejnižších hodnot kojenecké úmrtnosti u mužů i u žen severské státy. U mužů to bylo ve Švédsku 2,93 ‰ a ve Finsku 3,89 ‰. U žen potom nejnižší hodnota opět ve Švédsku 2,59 ‰ a ve Finsku 3,24 ‰. Naproti tomu hodnot nejvyšších bylo dosaženo v zemích, které se členskými zeměmi Evropské unie staly až v roce 2007. V roce 2005 tedy ještě členem EU nebyly. Pravdou ale zůstává, že i po začlenění mezi státy Evropské unie, dosahuje jejich kojenecká úmrtnost stále nejvyšších hodnot. Těmi státy jsou Rumunsko a Bulharsko. V roce 2005 byla hodnota kojenecké úmrtnosti u mužů 29,6 ‰ v Rumunsku a 24,31 ‰ v Bulharsku. U žen to bylo v Rumunsku 23,08 ‰ a v Bulharsku 16,6 ‰. V obou těchto zemích se však hodnoty kojenecké úmrtnosti snižují a dá se očekávat, že se budou evropskému průměru přibližovat i nadále.

Obr. 8: Kojenecká úmrtnost mužů a žen v zemích Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW: <<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

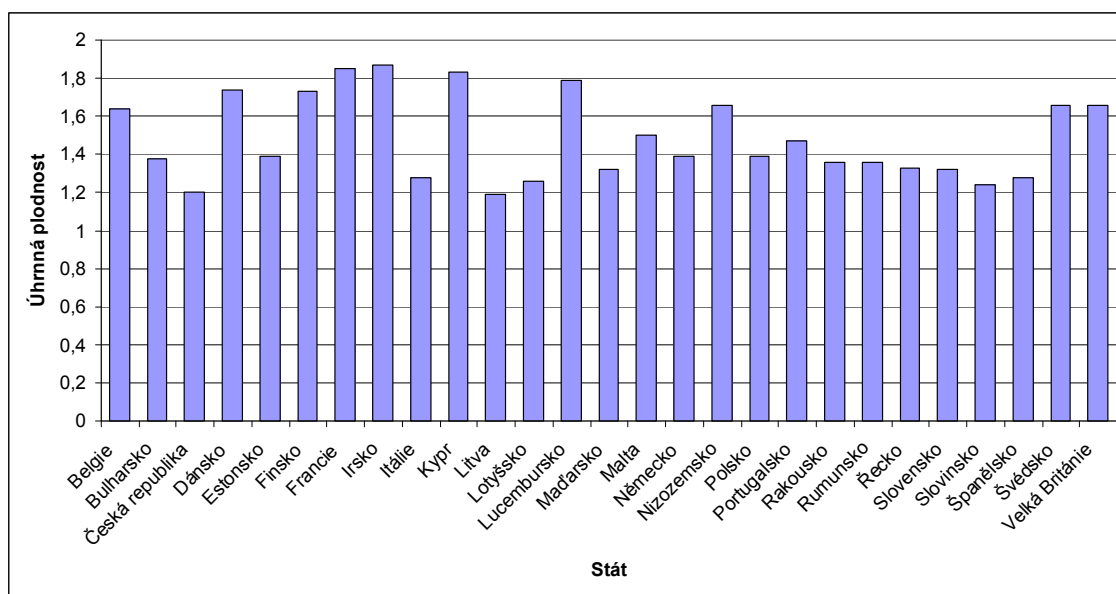
Druhý faktor, který se na vysvětlení celkové variability podílí z 31,8 %, lze nazvat **faktorem rodinným**. Ukazatel, který ho totiž sytí nejvíce, je úhrnná plodnost (obr. 9). O něco menší měrou je syčen i počtem obyvatel v produktivním věku. Oba tyto ukazatele se vztahují ke sňatkuschopnému obyvatelstvu připravenému založit rodinu a odtud je tedy odvozen i název celého faktoru.

Pokud se zaměříme na úhrnnou plodnost, její dosavadní hodnoty v evropských zemích lze přisoudit procesu, který bývá nazýván jako druhý demografický přechod. Podle této teorie přibližně mezi roky 1965 a 1985 došlo především v zemích západní a severní Evropy k významnému poklesu porodnosti, často až pod hranici prosté reprodukce, a k trvalému zvyšování naděje dožití v důsledku soustavného růstu životní úrovně (Kaa 2002: 4). V roce 2005 nebyl v Evropské unii žádný stát, jehož úhrnná plodnost by přesahovala hodnotu 2. Nejvíce se této hodnotě přibližovalo Irsko s hodnotou 1,87 a Francie s hodnotou 1,85. Naopak nejmenší hodnoty úhrnné plodnosti byly zaznamenány v Litvě (1,19) a v České republice (1,20). Podle populačních prognóz v České republice se již další snižování tohoto ukazatele neočekává

a podobný trend je předpokládán i v ostatních bývalých komunistických zemích (Burcin, Kučera, Drbohlav 2003: 13).

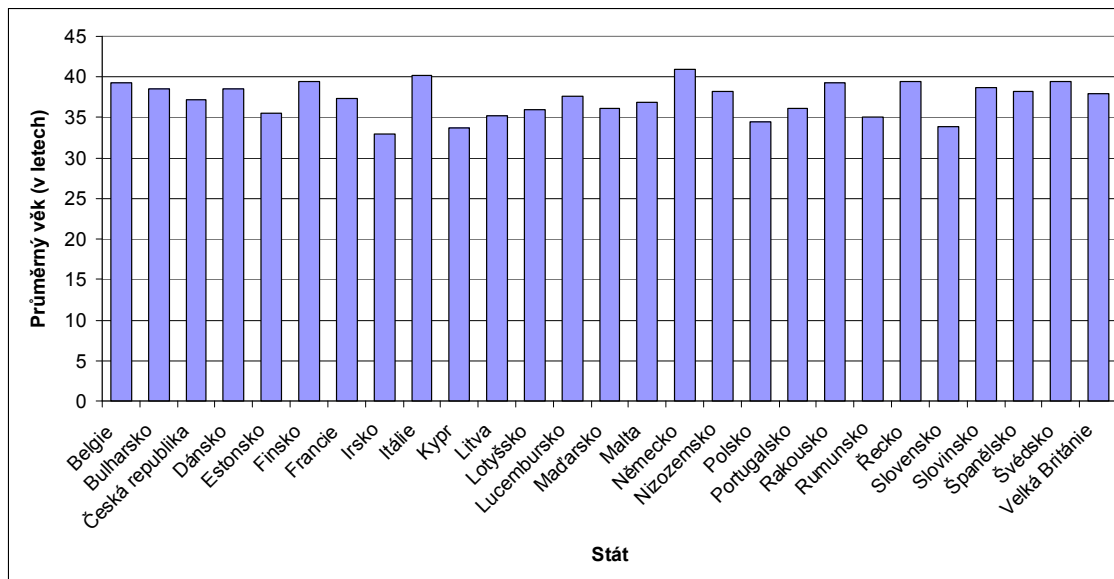
Poslední faktor, který splňuje podmínku, že jeho hodnota vlastního čísla je větší než jedna, se na vysvětlení celkové variability podílí z přibližně 20,3 %. Hlavním ukazatelem, který tento faktor sytí, je průměrný věk mužů, proto bych tedy tento faktor pojmenoval jako **faktor věkové struktury** (obr. 10). Průměrný věk je totiž aritmetickým průměrem věku všech jedinců v dané populaci. Z toho potom lze usuzovat, je-li populace daného státu poměrně mladá vůči jiným státům, nebo zda je tomu naopak. V rámci celé Evropské unie existuje mezi maximální a minimální hodnotou průměrného věku rozdíl necelých 8 let. Nejnižších hodnot dosahují převážně státy, které do Evropské unie přistoupily během roku 2004 či později. Konkrétně nejnižšího průměrného věku mužů 34,49 let dosahovalo v roce 2005 Irsko. Nejvyšší průměrný věk mužů byl naopak zaznamenán v Německu a to 40,88 let.

Obr. 9: Úhrnná plodnost mužů a žen v zemích Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

Obr. 10: Průměrný věk mužů v zemích Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

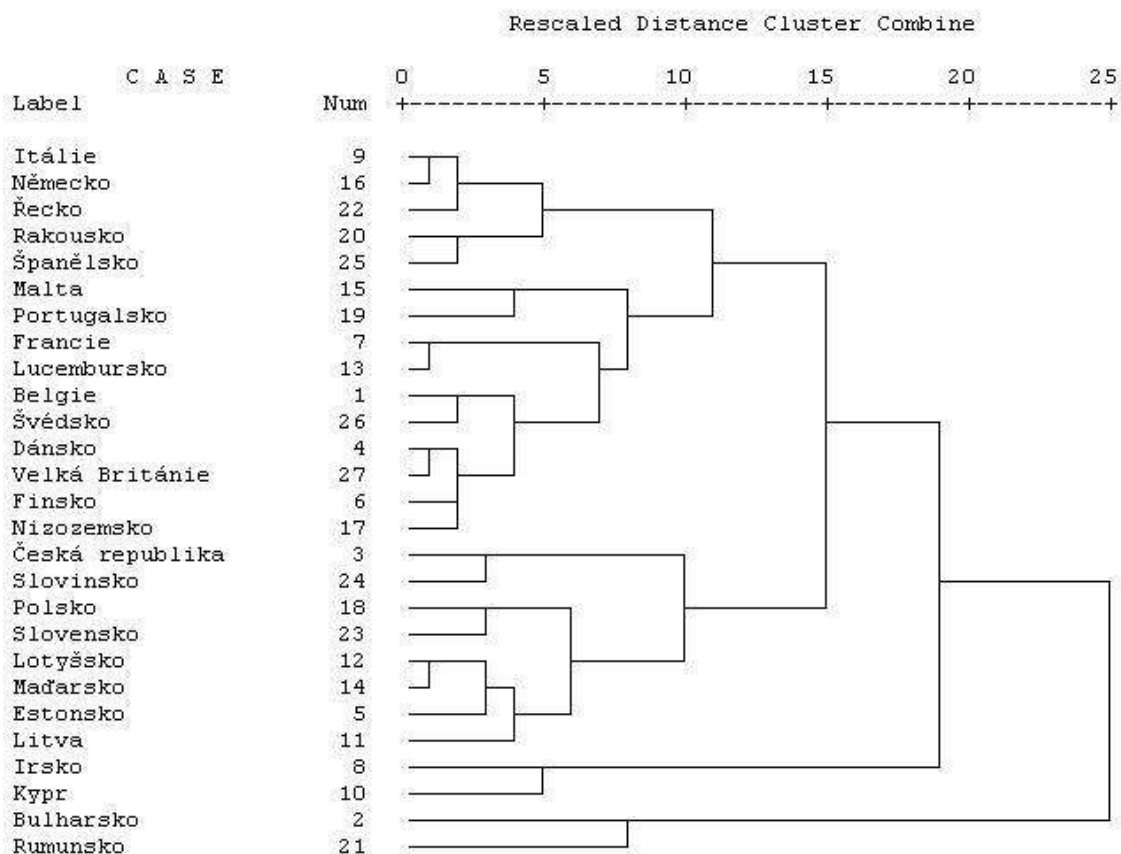
Z těchto výsledků je tedy patrné, že jediný ekonomický ukazatel (HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele), který ještě do této části analýzy postoupil, již v této části svůj vliv výrazněji neprojevil. Zapadl totiž do faktoru primární péče, který byl nejvíce sycen ukazateli kojenecké úmrtnosti mužů a žen.

3.2.2 Shluková analýza

Tyto tři hlavní faktory, které se na diferenciaci míry urbanizace podílejí nejvíce, resp. jejich faktorové skóre vážené na základě podílu vysvětlení celkové variability, byly dále použity jako vstupní hodnoty pro následnou shlukovou analýzu⁶. Shluková analýza nám celou Evropskou unii rozdělila do šesti hlavních shluků. Vytvoření těchto shluků bylo dosaženo pomocí tzv. euklidovské vzdálenosti mezi dvěma faktory. Zároveň byla vstupní data standardizována na tzv. z-skóry⁷. Za hlavní výstup ze shlukové analýzy lze považovat dendrogram, což je grafické znázornění tvorby shluků. Důležitou vlastností dendrogramu, vyplývající ostatně z podstaty shlukové analýzy, je skutečnost, že rozdělíme-li jej na libovolné úrovni pomyslným řezem, dostaneme vždy relativně homogenní skupiny (triviální dělení by představoval případ, kdy by každá jednotka stála samostatně). Ke konstrukci dendrogramu lze ještě dodat, že na jednu z os jsou nanášeny hodnoty skutečné, nebo ekvidistantní vzdálenosti, na druhou osu jsou pak seřazeny jednotky souboru podle toho, jak se postupně spojovaly či připojovaly do shluků (Heřmanová 1991: 89). Obecně lze ještě říci, že v případě shlukové analýzy je udržovacích kroků vždy $n-1$. V posledním kroku totiž dochází ke sloučení všech jednotek do jednoho konečného shluku. Z hlediska interpretace by tedy shluková analýza ztrácela svůj význam. Proto je vhodné postup grupování v určitém kroku zastavit a dále nepokračovat (Heřmanová 1991: 85). Za optimální byl v tomto případě zvolen počet šesti shluků.

⁶ Tento postup je inspirován postupem Mgr. Šidla (2004, 2006 a 2008)

⁷ Bezrozměrné veličiny (viz část 3.3 Postup II)

Obr. 11: Dendrogram vzniklý ze shlukové analýzy vážených faktorových skór

Zdroj: výsledek shlukové analýzy, výstup z programu SPSS, vlastní výpočty

Pro vytvoření závěrů ze shlukové analýzy je vhodné vypsát všechny státy podle jejich příslušnosti ke shlukům do přehledné tabulky (tab. 3). Jak již bylo uvedeno, Evropská unie bude podle výsledků shlukové analýzy rozdělena celkem do šesti shluků.

Tab. 3: Rozdělení států do shluků podle výsledků shlukové analýzy postupu I

Shluk	Státy
1	Itálie, Německo, Řecko, Rakousko, Španělsko
2	Belgie, Švédsko, Finsko, Nizozemsko, Dánsko, Velká Británie, Lucembursko, Portugalsko, Francie, Malta
3	Česká republika, Slovensko
4	Polsko, Slovensko, Lotyšsko, Maďarsko, Estonsko, Litva
5	Irsko, Kypr
6	Bulharsko, Rumunsko

Pozn: Shluky byly vytvořeny na základě dendrogramu (viz obr. 9)

Zdroj: výsledek shlukové analýzy; vlastní výpočty

Z výsledků shlukové analýzy lze udělat řadu závěrů. Z dendrogramu (obr. 11) je například patrné oddělení států, které v EU byly ještě před rokem 2004 (viz shluk číslo 1 a 2) a států, které do EU přistoupily až během roku 2004 a 2007 (shluky 3, 4, a 6). Jedinou výjimku tvoří státy Kypr a Malta. Oba tyto ostrovní státy se řadí k zemím, které v roce 2004 již dávno členy Evropské unie byly. Může za to nejspíše fakt, že oba jsou malými ostrovními státy, které prosperují především díky cestovnímu ruchu. Z těchto příjmů poté vychází dostatečné množství

financí, které mohou zvyšovat úroveň životního prostředí, které je bezpochyby jedním z hlavních faktorů ovlivňujících způsob života obyvatel, od kterého se poté odvíjí i příslušné hodnoty demografických ukazatelů. Další věcí, kterou lze z dendrogramu snadno vyčíst, je specifické postavení států, které do Evropské unie přistoupily až jako poslední.

Tyto státy jsou obsaženy ve shluku číslo 6 a jsou to tedy Bulharsko a Rumunsko. Tento shluk dosahuje velmi odlišných hodnot, co se intenzity faktoru primární péče týká (viz tab. 4). To je zapříčiněno faktem, že oba státy v porovnání s ostatními mají extrémně vysoké hodnoty kojenecké úmrtnosti u chlapců a dívek. Dá se očekávat, že v nadcházejících letech se již situace v těchto zemích bude spíše zlepšovat a tak rozdíl mezi nimi a zbytkem Evropské unie již nebude tak velký.

Tab. 4: Intenzity třech hlavních faktorů v jednotlivých shlucích

Shluk	Faktor PP	Faktor R	Faktor VS	Průměr
1	-0,17	-0,12	0,29	0,00
2	-0,12	0,29	0,06	0,08
3	-0,37	-0,57	0,00	-0,31
4	0,04	-0,34	-0,22	-0,17
5	-0,09	0,51	-0,43	0,00
6	1,34	-0,06	0,09	0,46

Pozn: PP = primární péče, R = rodinný, VS = věkové struktury

Zdroj: vlastní výpočty

Česká republika spadá do stejného shluku jako Slovinsko. Obě země vstoupily do Evropské unie v roce 2004 a obě země mají řadu demografických ukazatelů velice podobných. Pro obě je společné i to, že v nich panoval komunistický režim, což mělo na jejich další vývoj velký vliv. Dnes je Slovinsko nejbohatší ze zemí, které si v 90. letech 20. století prožily transformaci od plánovaného hospodářství k tržní ekonomice. Od ostatních shluků se tyto dvě země odlišují nejen faktorem rodinným, který je ovlivněn nízkou úhrnnou plodností, ale i faktorem primární péče, na který mají pro změnu vliv nízké hodnoty kojenecké úmrtnosti. Tyto dvě země mají i mezi bývalými komunistickými státy nejvyšší naději dožití při narození. Tento fakt se však v předchozí faktorové analýze nijak výrazněji neprojevil a ve výsledných faktorech neměl větší vliv.

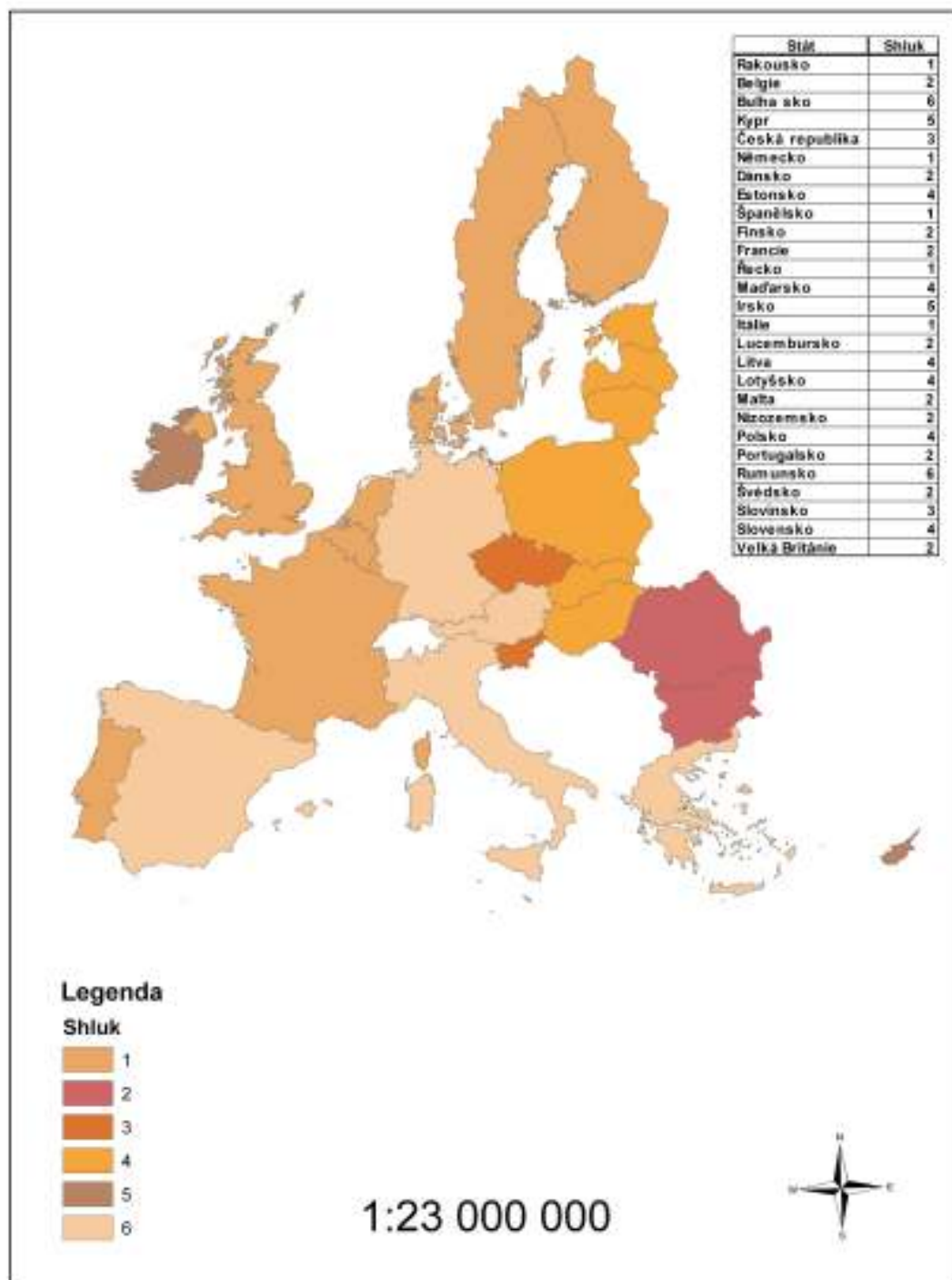
Ostatní postkomunistické státy byly společně zařazeny do shluku číslo 4. Společným rysem tohoto shluku jsou především vysoké hodnoty kojenecké úmrtnosti jak u mužů, tak u žen. To lze opět přičíst na vrub tomu, že se opět jedná o země, kde především lékařská péče po dlouhá léta neprojevovala žádné výraznější zlepšení a spíše stagnovala. Ve státech kde komunistický režim nebyl, však tato stagnace neprobíhala a to mohlo být příčinou vzniku dnešních rozdílů. Tento shluk států zároveň vykazuje druhé nejnižší hodnoty u faktoru věkové struktury. Zcela nejnižších hodnot v tomto směru dosahuje shluk číslo 5, který je tvořen dvěma ostrovními státy, Irskem a Kyprem. Pro oba tyto státy je charakteristické velké zastoupení nejmladší složky obyvatelstva, což je hlavním důvodem nízkého průměrného věku u mužů (stejně tak i u žen). V roce 2005 byla u obou států složka obyvatelstva ve věku do 14 let zastoupena z více než 20 %, což je nejvíce ze všech zemí v celé Evropské unii. U tohoto shluku si také lze všimnout, že vysoké hodnoty dosahuje rodinný faktor. Vysvětlení tohoto faktu lze najít díky ukazateli,

který tento faktor sytí nejvíce. Tím ukazatelem je úhrnná plodnost. V obou těchto státech totiž v roce 2005 bylo dosahováno nejvyšších hodnot úhrnné plodnosti v Evropě vůbec a to přes 1,8. Takto vysoké úhrnné plodnosti se kromě těchto dvou států podařilo dosáhnout ještě Francii, která je však zařazena do jiného shluku.

K celkovému porovnání všech šesti shluků byly pro každý shluk spočteny i celkové průměry, podle vlivu jednotlivých faktorů. Podle nich lze poté říci, že žádných výrazných odchylek v jednotlivých faktorech nebylo dosaženo ve shlucích číslo 1, 2 a 5. Kromě toho, že je v těchto shlucích obsažena většina států (celkem 17 z celkových 27), tak si lze všimnout i toho, že státy, o které se jedná, jsou buď členskými zeměmi Evropské unie již poměrně dlouhou dobu, nebo dokonce přímo patří mezi zakládající země EU. Jsou to tedy státy, které nejvíce utvářejí onen „evropský průměr“, kterému se ostatní členské země snaží co nejvíce přiblížit. Na opačné straně stojí dva státy, které do Evropské unie přistoupili v roce 2007, tedy Rumunsko a Bulharsko (shluk číslo 6). Nejdůležitějším faktorem, který je od ostatních členských zemí nejvíce odděluje, je především faktor primární péče, takže hlavně ukazatel kojenecké úmrtnosti, který v porovnání s jinými zeměmi dosahuje skutečně vysokých hodnot. Specifického postavení dosahuje shluk číslo 3, tedy státy Česká republika a Slovinsko. Jeho průměr je druhý nejvíce odlišný a dalo by se říci, že to je dáno jednou pozitivní a druhou negativní věcí. Pozitivní věc je ta, že tyto státy dosahují nízkých hodnot kojenecké úmrtnosti. Naopak negativní je ta, že mají i velmi nízkou hodnotu úhrnné plodnosti. Shluk číslo 4 by se poté dal označit jako průměr z těch zemí, které do Evropské unie přistoupily od roku 2004 včetně. Jeho demografické ukazatele nedosahují ani výrazně nepříznivých hodnot (jako např. vysoká kojenecká úmrtnost v Rumunsku a Bulharsku, či nízká úhrnná plodnost v České republice a Slovinsku) a ani hodnot výrazně příznivých.

Pro lepší znázornění výsledků shlukové analýzy, byla vytvořena mapa Evropské unie, ve které bylo k odlišení jednotlivých shluků využito škály barev (obr. 12). Mapa byla opět vytvořena v programu GIS a je z ní dobře patrná již popsaná regionalizace Evropské unie.

Obr. 12: Výsledná mapa Evropské unie na základě výsledků shlukové analýzy

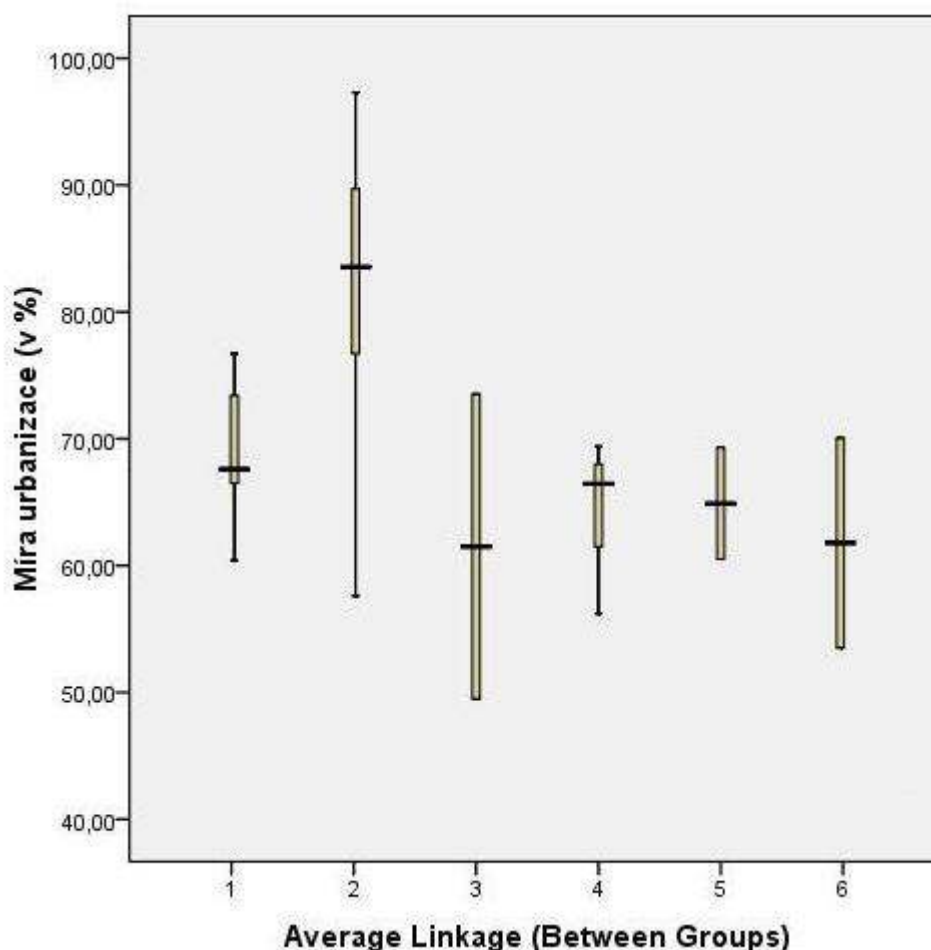
Zdroj: výsledek shlukové analýzy; vlastní výpočty

3.2.3 Charakteristika shluků států z hlediska urbanizace

Po provedení shlukové analýzy nám vznikla Evropská unie rozdělená do šesti shluků. V této kapitole bude pozornost věnována tomu, jak je míra urbanizace ovlivňována předchozími faktory. Na úvod si však jednotlivé shluky popíšeme z hlediska míry urbanizace.

Při prvním pohledu na krabicové diagramy (obr. 13) je nutné si uvědomit, že ne všechny shluky jsou tvořeny stejným počtem států. Jsou zde tři různé shluky, které neobsahují více než dva státy. Jedná se o shluk číslo 3 (Česká republika a Slovinsko), číslo 5 (Irsko a Kypr) a číslo 6 (Bulharsko a Rumunsko). Nejvyšší průměrné míry urbanizace dosahuje z těchto tří shluků shluk číslo 5. V obou těchto státech je totiž míra urbanizace vyšší než 60 %. Zcela nejvyšší průměrné míry urbanizace však dosahuje shluk číslo dva a to hodnoty přes 80 %. V tomto shluku je také dosaženo největšího rozpětí mezi minimální a maximální hodnotou míry urbanizace mezi státy. Na nejvyšší příčce nalezneme Belgiu, která dosahuje hodnoty 97,3 %. Naopak na nejnižší je Portugalsko s hodnotou 57,6 %. Hlavní příčinou tohoto rozdílu je však opět samotná definice pojmu město. Portugalsko obecně totiž v rámci celé Evropy lze řadit ke státům s velmi nízkou mírou urbanizace, což lze přisuzovat již zmíněnému faktu vysoké hranice minimálního počtu obyvatel města.

Obr. 13: Krabicové diagramy umožňující porovnání shluků z hlediska míry urbanizace

Zdroj: výsledek shlukové analýzy, výstup z programu SPSS, vlastní výpočty

3.3 Postup II

Pro potvrzení, či vyvrácení výsledků z postupu I, bude proveden ještě jeden postup. Bude se jednat v podstatě o podobné kroky, ale v trochu jiném pořadí. Na začátku budou použity

všechny vstupní ukazatele, a to jak demografické, tak ekonomické a z nich se provede faktorová analýza. Jediný ukazatel, který nebude zatím použit, bude míra urbanizace. Ostatní ukazatele budou standardizovány pomocí přepočtu na z-skóry, což všechny hodnoty převede na bezrozměrné veličiny. Díky tomu bude umožněno hodnotit vlastnosti nezávisle na poloze a variabilitě (Zvára 2006). Na základě faktorové analýzy bude provedena shluková analýza evropských zemí – tedy podle ekonomických a demografických ukazatelů. Na závěr bude provedena korelace míry urbanizace s hodnotami faktorových zátěží pro jednotlivé země. Její výsledek tedy posléze poslouží k porovnání s výsledky z postupu I.

3.3.1 Faktorová analýza

Jak již bylo napsáno, do faktorové analýzy vstoupily všechny demografické a ekonomické ukazatele, s výjimkou míry urbanizace. Jako v předchozím postupu, bude i nyní využito metody rotování varimax. Z výsledků faktorové analýzy bylo zjištěno, že 4 faktory splnily podmínku dosažení hodnoty vlastního čísla⁸ více než jedna.

Faktor číslo 1, jehož vysvětlená celková variabilita dosáhla nejvyšší hodnoty a to 27,12 %, byl nejvíce sycen ukazatelem kojenecké úmrtnosti a to jak mužů, tak žen. Na základě toho by se tento faktor dal opět pojmenovat jako **faktor primární péče**. O státech, které dosahují hodnot nejvyšších a nejnižších co se kojenecké úmrtnosti týče, již bylo psáno výše, proto přistoupíme k popisu faktoru 2.

Faktor číslo 2 vysvětluje celkovou variabilitu z 25,87 % a nejvíce sycen byl ukazateli počet obyvatel ve věku 15–64 let a ukazatelem úhrnná plodnost. Tento faktor je tedy sycen stejnými ukazateli jako **faktor rodinný** z předchozí části a i proto zůstane jeho název zachován.

Faktor 3 dosáhl vysvětlení celkové variability přibližně z 24,88 %. Výrazně sycen byl především ukazatelem průměrného věku jak u mužů, tak u žen (u žen ale více). A také ukazatelem počtu obyvatel ve věku 65 a více let. I tento faktor byl již podobně vytvořen v předchozím postupu a zde byl nazván jako **faktor věkové struktury** a i nyní zůstane název zachován.

Jediný nový faktor, který v postupu I nebyl vytvořen, je čtvrtý faktor, který celkovou variabilitu vysvětloval přibližně z 7,83 %. Jedná se o faktor, který je z největší části sycen ukazatelem celkového počtu obyvatel, proto ho lze pojmenovat jako **faktor počtu obyvatel**.

V porovnání s předchozím postupem, došlo k jedné viditelné změně. V předchozím postupu po prvním kroku (korelační analýze) postoupil alespoň jeden ekonomický ukazatel do dalšího části analýzy. Při tomto postupu se to však již nestalo. Z ekonomických ukazatelů ani jeden svůj vliv výrazněji neprokázal. U faktoru primární péče dosáhla o něco většího vlivu míra inflace, avšak v porovnání s kojeneckou úmrtností mužů a žen, které tento faktor sytily nejvíce, není její vliv tolik výrazný. Zbylé dva ekonomické ukazatele, tedy míra nezaměstnanosti a HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele, měly největší zastoupení ve faktoru rodinném, tedy ve faktoru, který byl nejvíce sycen úhrnnou plodností a relativním počtem obyvatel ve věku 15–64 let.

⁸ (viz část 3.2.1 Korelační a faktorová analýza)

3.3.2 Shluková analýza

Shluková analýza již v této části nebude popsána tolik podrobně, protože regionalizace Evropské unie, ke které během ní dojde, nebude provedena na základě spjitosti s mírou urbanizace, která bude následovat až v následujícím kroku. Tato shluková analýza byla provedena na základě čtyř faktorů, které nám vznikly faktorovou analýzou. Vstupovaly do ní opět jako v předešlém postupu faktorové skóre vážené na základě podílu vysvětlení celkové variability. Aby byla zajištěna srovnatelnost, tak počet shluků byl předem definován na počet šest. Vytvoření těchto shluků bylo dosaženo pomocí tzv. euklidovské vzdálenosti mezi dvěma faktory. Zároveň byla vstupní data standardizována na tzv. z-skóry. Výsledné složení shluků bylo nakonec opět dáno do grafického znázornění v podobě dendrogramu. Dendrogram vzniklý na základě nyní čtyř faktorů se od předešlého odlišoval.

Tab. 5: Rozdělení států do shluků podle výsledků shlukové analýzy postupu II

Shluk	Státy
1	Nizozemsko, Belgie, Portugalsko, Dánsko, Finsko, Rakousko, Švédsko, Lucembursko
2	Bulharsko, Rumunsko
3	Česká republika, Estonsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Malta, Slovinsko
4	Francie, Velká Británie, Itálie, Španělsko, Řecko, Německo
5	Irsko, Kypr
6	Polsko, Slovensko

Pozn: výsledek shlukové analýzy; vlastní výpočty

Jak je z tabulky č. 5 možné vidět, vznikly zde dva shluky, které jsou naprosto stejné jako v předešlé shlukové analýze v postupu I. Jsou jimi shluk číslo 2 (Bulharsko a Rumunsko) a shluk číslo 5 (Irsko a Kypr). Hodnoty faktorových zátěží v jednotlivých shlucích budou nyní mezi sebou porovnány (tab. 6).

Tab. 6: Intenzity čtyř hlavních faktorů v jednotlivých shlucích

Shluk	Faktor PP	Faktor R	Faktor VS	Faktor PO	průměr
1	0,43	0,77	0,29	-0,49	0,25
2	-2,96	0,04	0,17	0,37	-0,60
3	0,00	-0,98	0,16	-0,83	-0,41
4	0,29	0,34	0,66	1,25	0,64
5	0,04	0,97	-2,21	-0,43	-0,41
6	0,28	-1,73	-1,67	1,19	-0,48

Pozn: PP = primární péče, R = rodinný, VS = věkové struktury, PO = počtu obyvatel

Zdroj: vlastní výpočty

V této shlukové analýze jsou od sebe opět poměrně přesně oddělené státy, které byly členy Evropské unie před rokem 2004 a státy, které se jejími členy staly až během tohoto roku, či k ní přistoupily až v roce 2007. Dokonce i stát Malta se v tomto případě přiřadil ke státům, které do EU vstoupily ve stejný rok, jako on sám. Státy Bulharsko a Rumunsko opět vykazují velmi podprůměrné hodnoty faktoru primární péče, což je způsobeno jejich již zmíněnou vysokou kojeneckou úmrtností. U faktoru věkové struktury dosahují nejnižších hodnot (tím tedy vlastně i „nejmladší populace“) opět státy Kypr a Irsko. Za zmínku stojí ale i postavení shluku číslo 6, který, co se tohoto ukazatele týče, dosahuje také velmi nízkých hodnot. Jedná se o státy

Polsko a Slovensko. To nejspíše lze připisovat tomu, že u obou států má poměrně malé zastoupení složka obyvatelstva ve věku 65 a více let. V Polsku to může být způsobeno například ještě vlivem 2. světové války, která Polsko zasáhla velmi silně. Proto je věková skupina 65 a více let oslabena právě o válečné a poválečné ročníky. Tyto dva státy jsou „výjimečné“ i co se rodinného faktoru týče. V obou je totiž poměrně nízká úhrnná plodnost. Poslední faktor počtu obyvatel dosahuje výrazně nejvyšších hodnot u shluku číslo 4. V tomto shluku jsou obsaženy státy, které co se jejich počtu obyvatel týče, patří mezi ty největší v celé Evropské unii. Naopak státy, které v EU patří k těm s počtem obyvatel menším, jsou obsaženy ve shluku číslo 3.

3.3.3 Korelační analýza

Korelační analýza byla provedena z toho důvodu, aby bylo zjištěno, zda dochází ke korelaci faktorových zátěží s mírou urbanizace. Na 5% hladině významnosti se korelace potvrdila pouze s jediným faktorem. Tím faktorem byl faktor číslo 2 – faktor rodinný. Z tabulky 7 je vidět i faktor, s nímž míra urbanizace koreluje nejméně. Nejméně míra urbanizace koreluje s faktorem počtu obyvatel. Korelace na 5% hladině významnosti se nepotvrdila s faktorem primární péče ani s faktorem věkové struktury. Korelace by ovšem možná byla, kdybychom hranici významnosti ještě posunuli níže. Pearsonův korelační koeficient vypovídá o síle korelace a nejvyšší hodnoty dosahuje s faktorem rodinným, nejnižší poté s faktorem počtu obyvatel.

Tab. 7: Korelace mezi výslednými faktory a mírou urbanizace

<i>Proměnná vstupující do korelační analýzy s mírou urbanizace</i>	<i>Signifikance</i>	<i>Pearsonův korelační koeficient</i>
Faktor primární péče	0,195	0,257
Faktor rodinný	0,028	0,423
Faktor věkové struktury	0,366	0,181
Faktor počtu obyvatel	0,997	0,001

Pozn: V tabulce je zvýrazněn ten faktor, který na hladině významnosti 0,05 koreluje s mírou urbanizace

Zdroj: vlastní výpočty

3.4 Shrnutí provedených analýz

V obou postupech bylo dosaženo dvou velmi podobných výsledků. V postupu I byla nejprve provedena korelační analýza mezi všemi ukazateli a mírou urbanizace. Ukazatele, které s mírou urbanizace vykazovaly nějaký vztah, posloužily poté jako vstupní proměnné do faktorové analýzy a výsledky z faktorové analýzy se následně staly podkladem analýzy shlukové. V tomto postupu bylo tedy od počátku jasné, které ukazatele mají s mírou urbanizace nějaký vztah, a které s ní naopak vůbec nekorelují. V postupu II tomu bylo naopak. V postupu II byly na začátku všechny ukazatele převedeny na z-skóry. Poté již jako bezrozměrné veličiny vstoupily do faktorové analýzy. Na základě výsledků faktorové analýzy byla provedena analýza shluková, díky které nám opět vznikla regionalizace Evropské unie. V posledním kroku byla provedena korelace míry urbanizace s hodnotami faktorových zátěží. Tím bylo zjištěno, který

faktor s mírou urbanizace nejvíce koreluje. A samotný ukazatel, který s mírou urbanizace koreloval nejvíce byl ten, který zároveň nejvíce sytil tento faktor.

Podle obou postupů by se Evropská unie dala rozdělit dle míry urbanizace do šesti pomyslných regionů, ve kterých lze najít i podobné demografické chování obyvatelstva. Tyto shluky však nejsou, co se počtu států týče, velikostně stejné. Dva nejméně vyspělé státy, ať již co se demografických či ekonomických ukazatelů týká, jsou v obou postupech izolovány do jednoho společného shluku. To vypovídá o jejich poměrně velké odlišnosti od ostatních členů Evropské unie. Tato odlišnost je však chápána v negativním slova smyslu, tedy že většina ukazatelů zde dosahuje nepříznivých hodnot.

V postupu I si lze všimnout, že ke korelaci s mírou urbanizace došlo i u ukazatele naděje dožití. V následné faktorové analýze však tento ukazatel nevykázal žádný větší podíl ve kterémkoliv faktoru. Nejvíce se však jeho vliv projevil ve faktoru primární péče, kde však mnohem vyšších hodnot dosahoval ukazatel kojenecké úmrtnosti. Stejněho výsledku bylo dosaženo i v druhém postupu. Zde do faktorové analýzy vstupovaly všechny ukazatele a jako výstup vznikly 4 faktory. Vliv naděje dožití se opět nejvíce projevil u faktoru, který byl později shodně pojmenován jako faktor primární péče. I zde však vyšších hodnot dosáhl ukazatel kojenecké úmrtnosti, takže dalo by se říci, že i v tomto postupu zůstal tento ukazatel ve stínu ukazatele kojenecké úmrtnosti.

Výhodou postupu I byl především fakt, že všechny ukazatele, které s mírou urbanizace nevykazují žádný vztah, byly z dalších analýz vyloučeny již při prvním kroku. Postup II měl poté potvrdit správnost jejich původní vyloučení, což se také následně stalo. V tomto postupu totiž k vyloučení ukazatelů, které s mírou urbanizace nijak nekorelují, došlo až nepřímo na samém konci. Nepřímo, protože vyloučeny nebyly přímo ukazatele, ale faktory. Faktorová analýza tedy v tomto postupu posloužila výlučně jako nástroj redukce dimenze. Na základě toho, kterými ukazateli byly dané faktory syceny nejvíce se dalo vyvodit, s kterými míra urbanizace nekoreluje. S tím faktorem, se kterým došlo ke korelaci největší, byl faktor rodinný. Tento faktor byl nejvíce sycen ukazateli počet obyvatel ve věku 15–64 a úhrnná plodnost.

Kapitola 4

Závěr

4.1 Shrnutí celé práce

Z dosavadních výsledků celé práce je zřejmé, že mezi mírou urbanizace a některými demografickými ukazateli skutečně existuje vztah. Celou Evropskou unii podle toho lze rozdělit do pomyslných šesti shluků. V každém shluku lze najít mnoho charakteristických vlastností pro státy, které obsahuje. Např. si lze všimnout rozdělení mezi shluky na státy postkomunistické a státy kde komunistický režim nikdy nepanoval. V postkomunistických zemích si lze všimnout jednoho společného faktu, kterým je především doposud spíše nepříznivý vývoj demografických ukazatelů. Pouze s pár výjimkami to platí především u ukazatelů jako je úhrnná plodnost, či kojenecká úmrtnost. Některé postkomunistické země se však k vyspělým státům západní Evropy dají podle některých ukazatelů již přiřadit. Jsou to například dva státy, které v postupu I byly zahrnuty do jednoho společného shluku. Těmito státy byly Česká republika a Slovinsko. V obou těchto zemích se kolem velmi nízkých hodnot pohybuje ukazatel kojenecké úmrtnosti. Z toho vyplývá závěr, že státy, které jsou členskými zeměmi Evropské unie již delší dobu, tedy že jejími členy byly už před rokem 2004, mají mnoho demografických ukazatelů vyrovnaných. Co se těchto států týká, nepanují mezi nimi takové rozdíly. Naopak země, které do Evropské unie přistoupily až ve dvou posledních vlnách, tedy v letech 2004 a 2007, vykazují řadu rozdílů nejen ve vztahu ke zbytku Evropské unie, ale i samy mezi sebou. Důkazem toho je, že těchto států je podstatně méně, přesto se však dělí do více shluků.

4.2 Vyhodnocení hypotéz

V úvodu práce bylo uvedeno i několik hypotéz, které byly stanoveny již před samotným zahájením zkoumané problematiky. V této části bude provedeno vyhodnocení těchto hypotéz.

Hypotéza číslo 1 zněla takto: *„Evropská unie je ohledně míry urbanizace velmi heterogenní celek. Mezi státy existují mnohdy výrazné rozdíly v míře urbanizace. Tyto rozdíly jsou nejvíce patrné mezi státy, ve kterých panoval komunistický režim a vyspělými státy převážně západní Evropy. Některé rozdíly však mohou být způsobeny i velice rozdílnou definicí pojmu město.“* Tuto hypotézu nelze zcela vyvrátit, ale ani potvrdit. Lze si totiž všimnout, že míra urbanizace dosahuje v Evropské unii skutečně poměrně rozmanitých hodnot. Například v roce 2005 byla nejnižší míra urbanizace v Evropské unii zaznamenána ve Slovinsku. Dosáhla zde hodnoty „pouze“ 49,5 %. Nejvyšší míra urbanizace byla naopak vykázána v Belgii a to 97,3 % (viz příloha tab. 10). Potvrdit však domněnku, že míra urbanizace dosahuje v bývalých

komunistických zemích odlišných (ať již výrazně nižších, či výrazně vyšších) hodnot než v ostatních zemích Evropské unie, na základě těchto údajů, nelze. Lze si totiž všimnout, že například v České republice, jakožto zemi s bývalým komunistickým režimem, je dosaženo míry urbanizace větší, než například v Řecku či v Portugalsku. Avšak ani Česká republika se v tomto ohledu nemůže měřit se státy jako je Dánsko či Velká Británie. Jediný závěr této hypotézy, který lze potvrdit, je ten, že svůj velký vliv v tomto ohledu má definice města. Dokud nebude existovat jednotná definice tohoto pojmu, nebude nikdy zajištěna 100% srovnatelnost míry urbanizace mezi jednotlivými zeměmi. To platí samozřejmě nejen v rámci Evropské unie, ale i v rámci celého světa.

V hypotéze číslo 2 byla stanovena tato domněnka: „*Míra urbanizace vykazuje největší tempo růstu u méně vyspělých zemí z východní části Evropské unie. Tento trend bude zřejmě pokračovat i v následujících letech. U států vyspělejších již tempo růstu nebude tak velké, protože míra urbanizace je v těchto zemích již poměrně na vysoké úrovni. Proto se očekává v těchto zemích spíše stagnace či počátek drobného poklesu hodnoty míry urbanizace.*“ K ověření této hypotézy lze využít obrázky číslo 4 až 7 v části 2.6 Očekávaný vývoj míry urbanizace v Evropské unii. Předpoklad, že tempo růstu míry urbanizace bude rychlejší u méně vyspělých zemí z těchto obrázků potvrdit nelze. Jistý růst totiž vykazují všechny země a žádná z nich nevykazuje tempo růstu výrazně vyšší. Lze potvrdit pouze to, že země, které již v roce 2005 měly míru urbanizace na velmi vysoké úrovni, si již budou tuto úroveň spíše udržovat. S poklesem míry urbanizace se do budoucna nepočítá, a pokud ano, byla by spíše než skutečným pohybem obyvatelstva, tedy suburbanizací, způsobena spíše nějakou administrativní změnou.

V poslední, třetí, hypotéze byl formulován tento předpoklad: „*Pokud má míra urbanizace vliv na nějaké ukazatele, či zda je některými ukazateli spíše ovlivňována, bude nejspíše záležet na charakteru vlastních ukazatelů. Lze očekávat, že míra urbanizace bude nějak souviset s ukazateli spíše ekonomického charakteru, než-li charakteru demografického. S vyšší mírou urbanizace bude totiž nejspíše souviset i více rozvinutý sektor služeb. A rozvinutý sektor služeb obvykle vypovídá i o dobré ekonomické vyspělosti státu.*“ Tento předpoklad se však po provedených analýzách nepotvrdil. Vybrané ekonomické ukazatele totiž s mírou urbanizace žádný vztah neprojeví, resp. neprojeví vztah tak silný, jako některé demografické ukazatele. Jak již bylo napsáno (viz část 3.4 Shrnutí provedených analýz), k největší korelaci došlo mezi mírou urbanizace a počtem obyvatel ve věku 15–64 let, a také mírou urbanizace a úhrnnou plodností. Zde se nabízí prostor pro další výzkum a např. podrobnější analýzu založenou na širším a pestřejším výběru ukazatelů, tedy nejen demografických, ale i více ekonomických, sociálních a jiných.

Seznam použité literatury

- BERG, L. van den, DREWET, R., KLAASEN, L. H., ROSSI, A., VIJVERBERG, C. H. T. 1982. *A Study of Growth and Decline*. Urban Europe, 1. Pergamon Press, Oxford. [cit. 2009-2-25] Dostupné z WWW: <http://www.tesionline.com/_PDF/3651/3651p.pdf>
- BURCIN B., KUČERA T., DRBOHLAV D. 2003. *Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003–2065*, Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta. ISBN 80-86746-01-1.
- CARTER, H. 1995. *The Study of Urban Geography*, 4th. Ed., Arnold, London.
- Central Intelligence Agency. 2005. *The World Factbook 2005*. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW: <<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>.
- Central Intelligence Agency. 2006. *The World Factbook 2006*. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW: <<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>>.
- Česko. 2000. Zákon č. 128 ze dne 12. dubna 2000 o obcích (obecní zřízení), §3 (1). In *Sbírka zákonů České republiky*. [cit. 2009-3-21] Dostupné z WWW: <http://www.municipal.cz/predpisy/128_00.htm>.
- DZÚROVÁ, D. 2008. Přednášky z předmětu Statistická analýza dat 2, letní semestr akademického roku 2008/2009, Přírodovědecká Fakulta, Univerzita Karlova v Praze.
- FLORIDA, R. 2008. *Who's Your City?: How the Creative Economy Is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life*. ISBN 978-0307356963.
- HAMPL, M. 1971. *Teorie komplexity a diferenciacie světa*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.
- HAMPL, M. 1998. *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta. ISBN 80-902154-7-5.
- HEŘMANOVÁ, E. 1991. *Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
- HOUTTEKIER, D. et al, 2009. Determinants of the Place of Death in the Brussels Metropolitan Region. In *Journal of Pain and Symptom Management*, 2009.
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., eds. 2000. *The Dictionary of Human Geography*, fourth edition, Blackwell Publisher, Oxford.
- KAA, D.J. van de 2002. *The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries*. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002. [cit. 2009-3-4] Dostupné z WWW: <http://www.ipss.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_4/Kaa.pdf>.

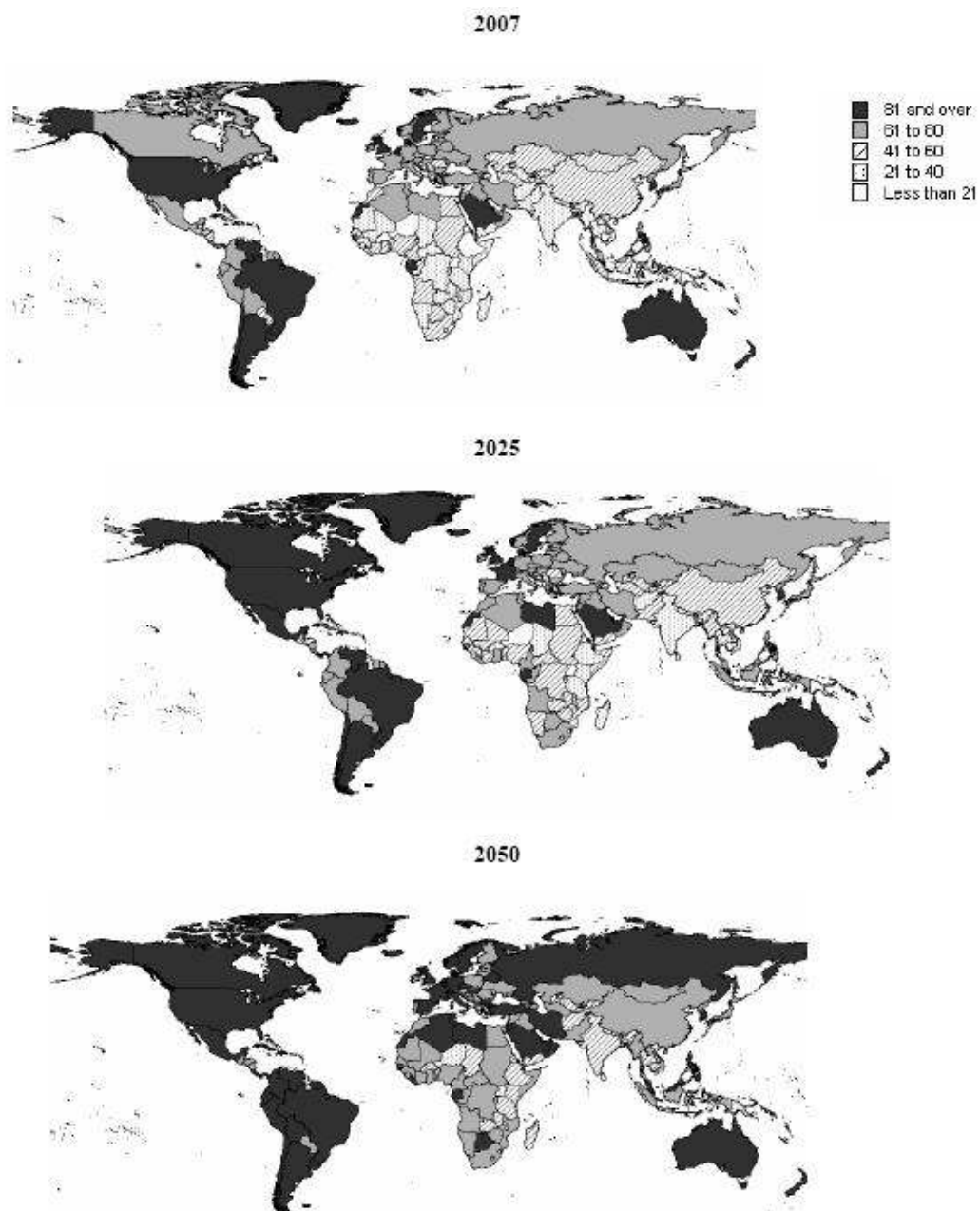
- MCDADE, T.W., ADAIR, L.S. 2001. Defining the “urban” in urbanization and health: a factor analysis approach. In *Social Science & Medicine*, 2001, roč. 53, str. 55–70.
- MUSIL, J. 1970. Urbanizace. In *Malý sociologický slovník*. Praha: Svoboda. str. 216–218, str. 519–520 a str. 530–533.
- MUSIL, J. 1977. *Urbanizace v socialistických zemích*. Praha, Svoboda.
- MUSIL, J. 2002. Co je urbanizace. In HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J. *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Paseka, Litomyšl. Str. 7-53. ISBN 80-7185-409-3. [cit. 2009-3-25] Dostupné z WWW: <www.natur.cuni.cz/~slamak/uvm/musil02.pdf>.
- MUSIL, J. 2003. *Proměny urbánní sociologie ve Spojených Státech a v Evropě 1950–2000*. Sociologický časopis 39, č. 2, str. 137–167.
- MUSIL, J. 2005. *Proces urbanizace v Evropě*. Str. 2. [cit. 2009-3-13] Dostupné z WWW: <<http://www.cefres.cz/pdf/musil.pdf>>.
- OUŘEDNÍČEK, M. 2009. Přednášky z předmětu Urbanizace a vývoj měst, letní semestr akademického roku 2008/2009, Přírodovědecká Fakulta, Univerzita Karlova v Praze.
- POEL, E. van de 2007. *Are urban children really healthier? Evidence from 47 developing countries*. In *Social Science & Medicine*, 2007, roč. 65, str. 1986–2003.
- SMALL, CH., NAUMAN, T. 2001. The global distribution of human population and recent volcanism. In *Environmental Hazards*, 2001, roč. 3, str. 93–109.
- ŠÍDLO, L. 2004. *Regionální diference úrovně a struktury plodnosti v Česku v období 1987–2002*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, 2004.
- ŠÍDLO, L. 2006. *Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku v období 2000–2003*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, 2006.
- ŠÍDLO, L. 2008. *Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku na počátku 21. století*. In *Demografie*, 2008, roč. 50, č. 3, str. 188–198.
- TIETZE, M. 2007. Přednášky z předmětu Ekonomie, zimní semestr akademického roku 2007/2008, Přírodovědecká Fakulta, Univerzita Karlova v Praze.
- United Nations. 2006. *Demographic Yearbook 2006*. Str. 115. [cit. 2009-2-14] Dostupné z WWW: <<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybsets/2006%20DYB.pdf>>.
- United Nations. 2007. *Urban Population, Development and the Environment 2007*. [cit. 2009-3-21] Dostupné na WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/2007_PopDevt/Urban_2007.pdf>.
- United Nations. 2008. *World Urbanization Prospects: The 2007 Revision*. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>.
- ZVÁRA, K. 2006. Přednášky z předmětu Statistika, zimní semestr akademického roku 2006/2007, Přírodovědecká Fakulta, Univerzita Karlova v Praze. [cit. 2009-4-9] Dostupné z WWW: <<http://www.karlin.mff.cuni.cz/~zvara/geograf/0809/geo4Vsechno.pdf>>.

Seznam obrázků a tabulek v příloze

- Obr. 14 Relativní počet obyvatel žijících v městských oblastech v roce 2007, 2025, 2050
- Obr. 15 HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele (v tis. \$) v Evropské unii v roce 2005
- Obr. 16 Podíl jednotlivých států Evropské unie na celkovém HDP v paritě kupní síly v roce 2005
- Obr. 17 Míra urbanizace a počet obyvatel ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 18 Relativní zastoupení hlavních věkových složek obyvatelstva států Evropské unie v roce 2005
- Obr. 19 Průměrný věk mužů a žen ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 20 Naděje dožití mužů a žen ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 21 Míra nezaměstnanosti ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 22 Míra inflace ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 23 Relativní počet narozených a zemřelých ve státech Evropské unie v roce 2005
- Obr. 24 Míra přírůstku/úbytku obyvatelstva stěhováním ve státech Evropské unie v roce 2005
- Tab. 8 Hodnoty použitých ekonomických ukazatelů států EU v roce 2005
- Tab. 9 Hodnoty použitých demografických ukazatelů států EU v roce 2005
- Tab. 10 Vývoj míry urbanizace v zemích EU od roku 1950 do roku 2050

Příloha

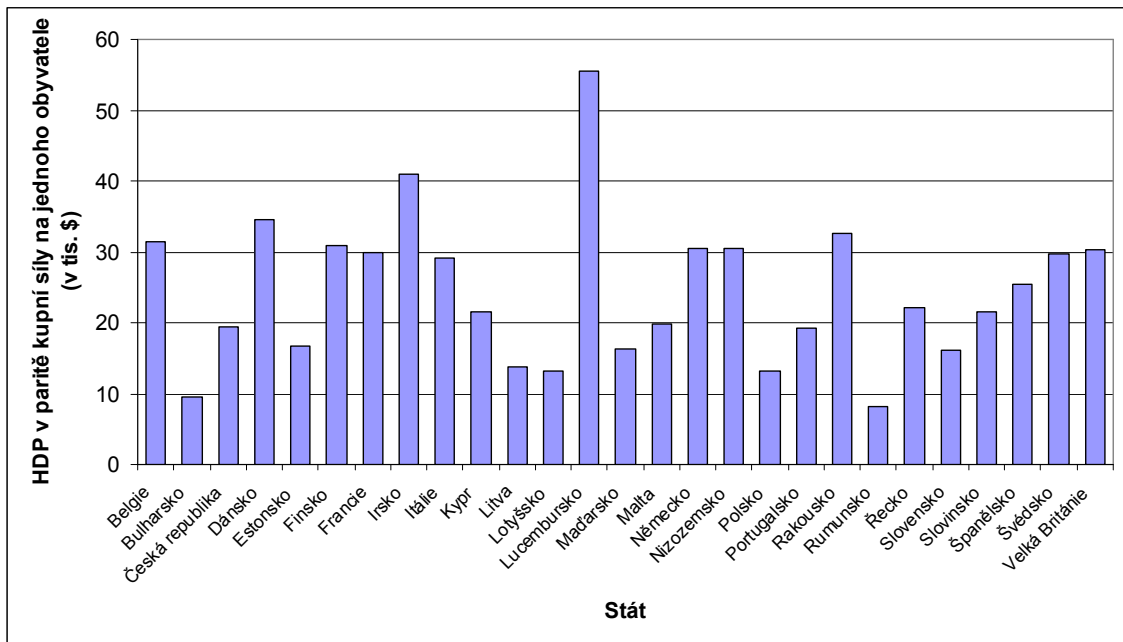
Obr. 14: Relativní počet obyvatel žijících v městských oblastech v roce 2007, 2025, 2050

Zdroj: United Nations. 2008. Str. 6. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

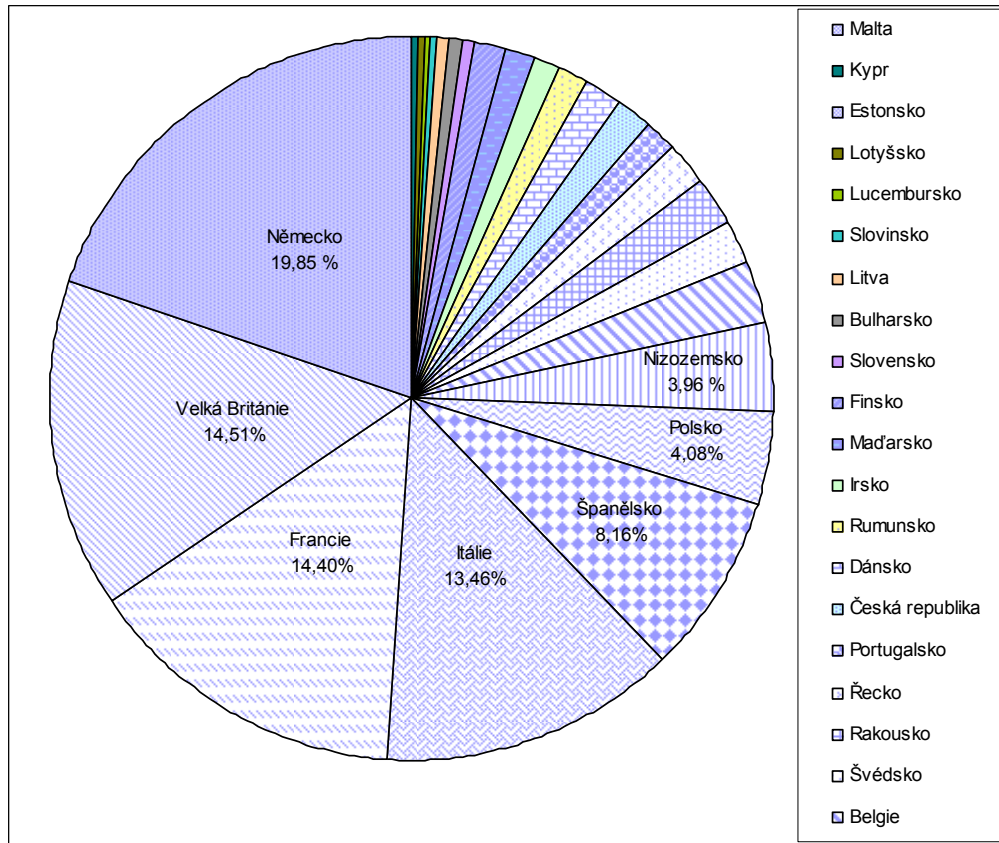
<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

Obr. 15: HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele (v tis. \$) v Evropské unii v roce 2005

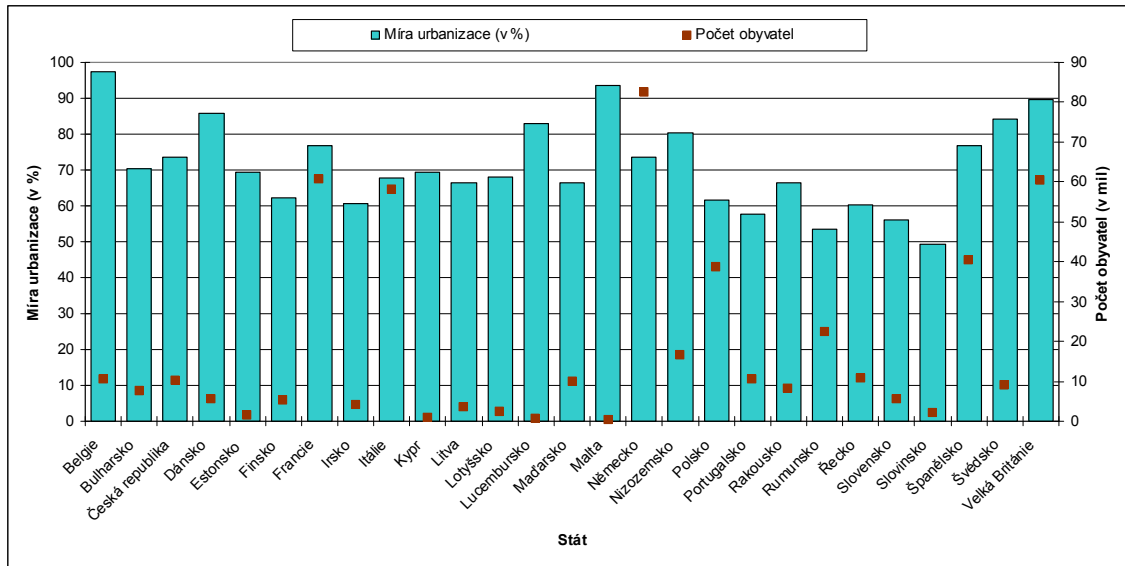
Zdroj: Data převzata z CIA. 2006. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:
<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>

Obr. 16: Podíl jednotlivých států Evropské unie na celkovém HDP v paritě kupní síly v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2006. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:
<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>

Obr. 17: Míra urbanizace a počet obyvatel ve státech Evropské unie v roce 2005

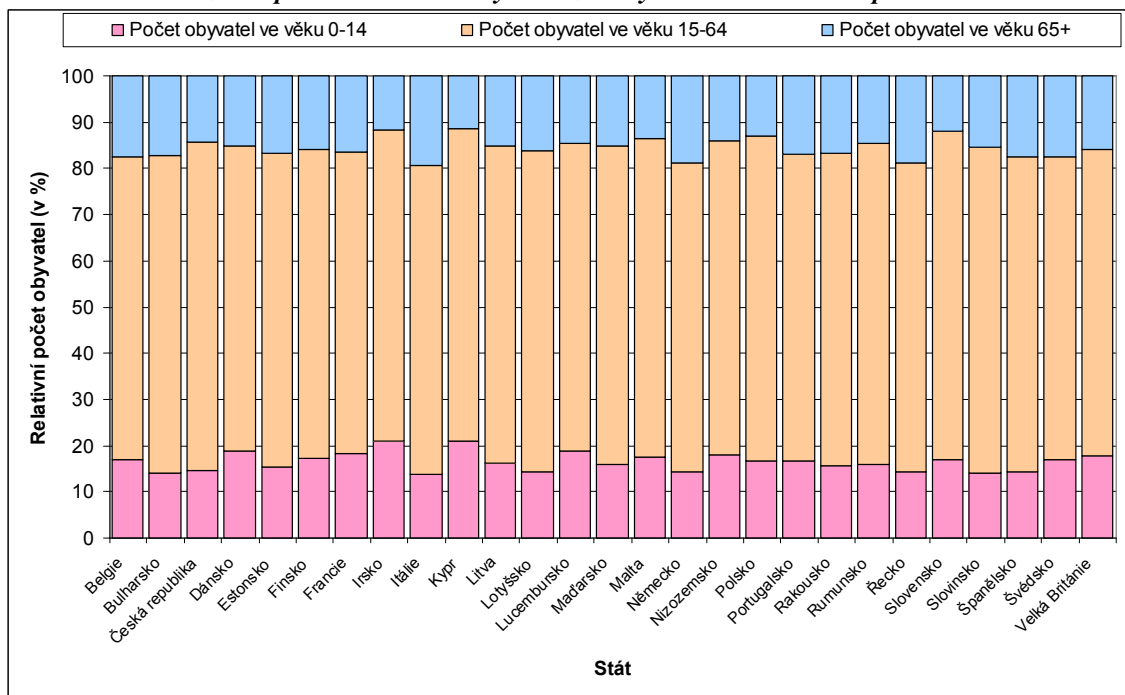

Zdroj: Data za urbanizaci převzata z United Nations. 2008. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>; data za počet obyvatel převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

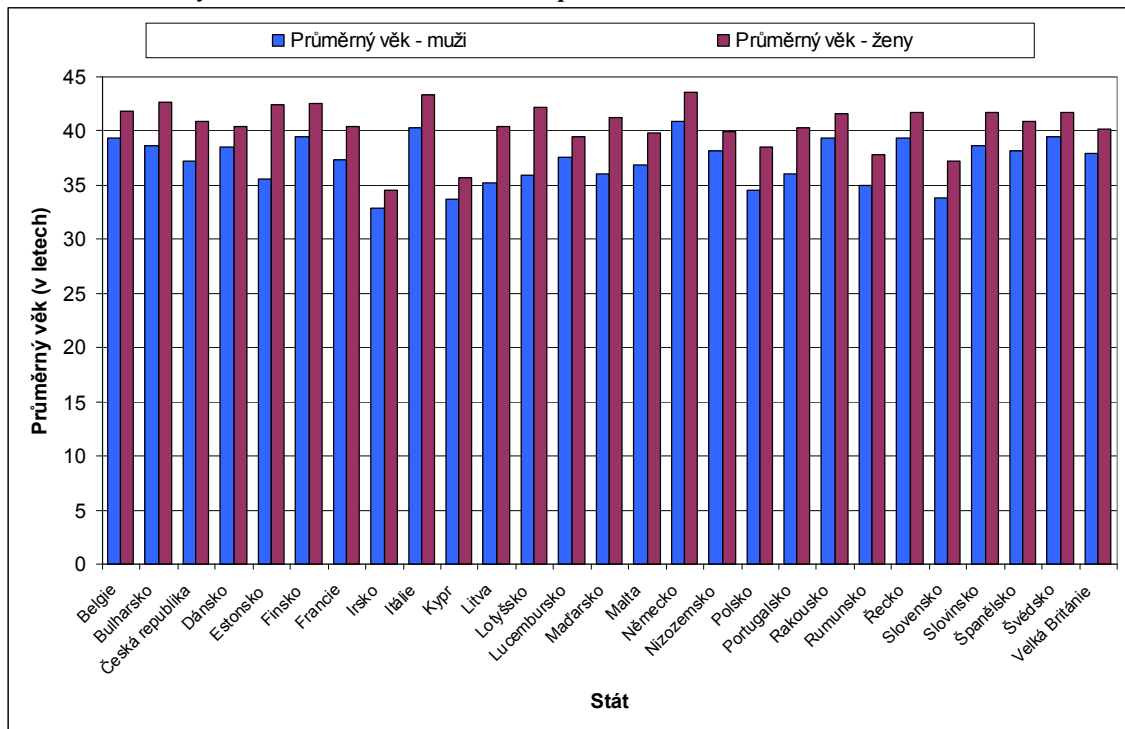
Obr. 18: Relativní zastoupení hlavních věkových složek obyvatelstva států Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

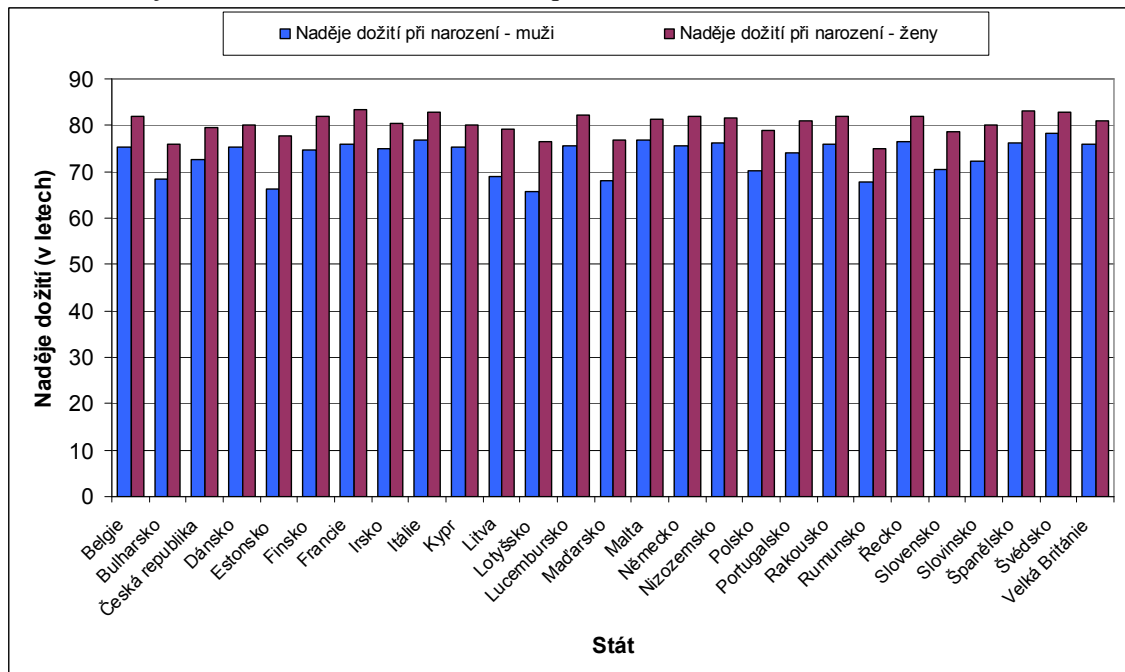
Obr. 19: Průměrný věk mužů a žen ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

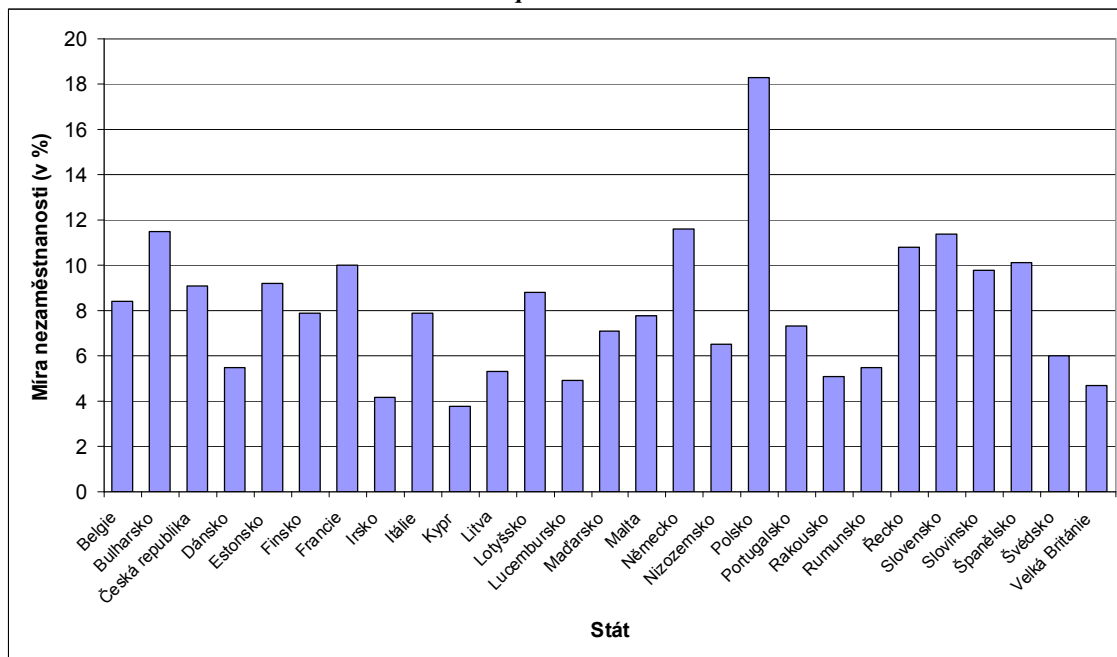
Obr. 20: Naděje dožití mužů a žen ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

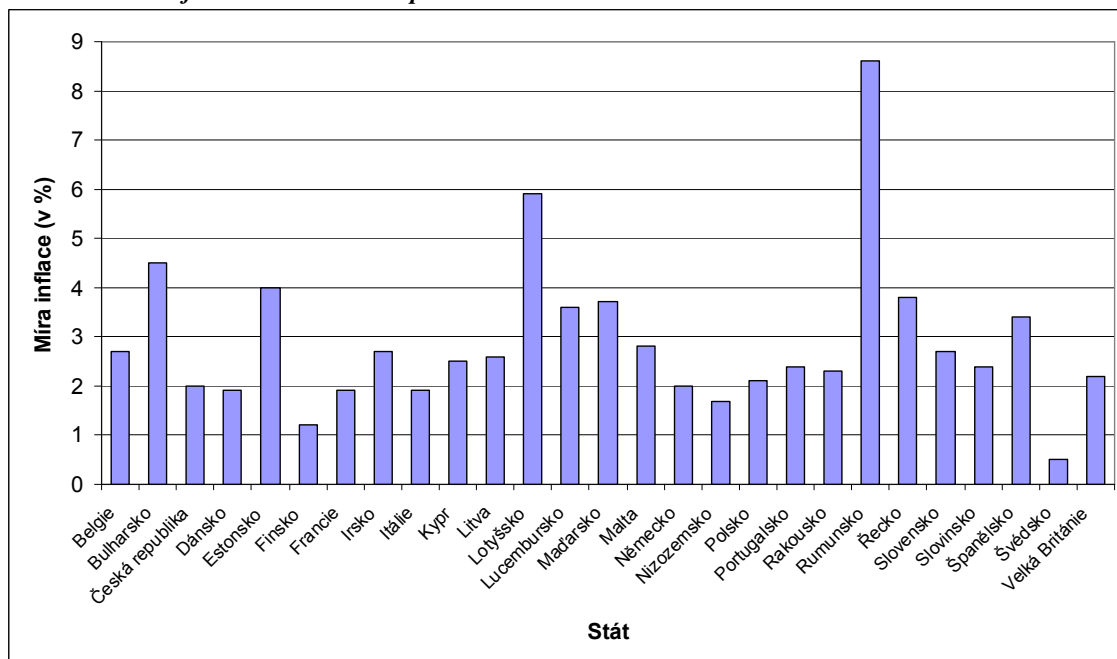
Obr. 21: Míra nezaměstnanosti ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2006. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>>

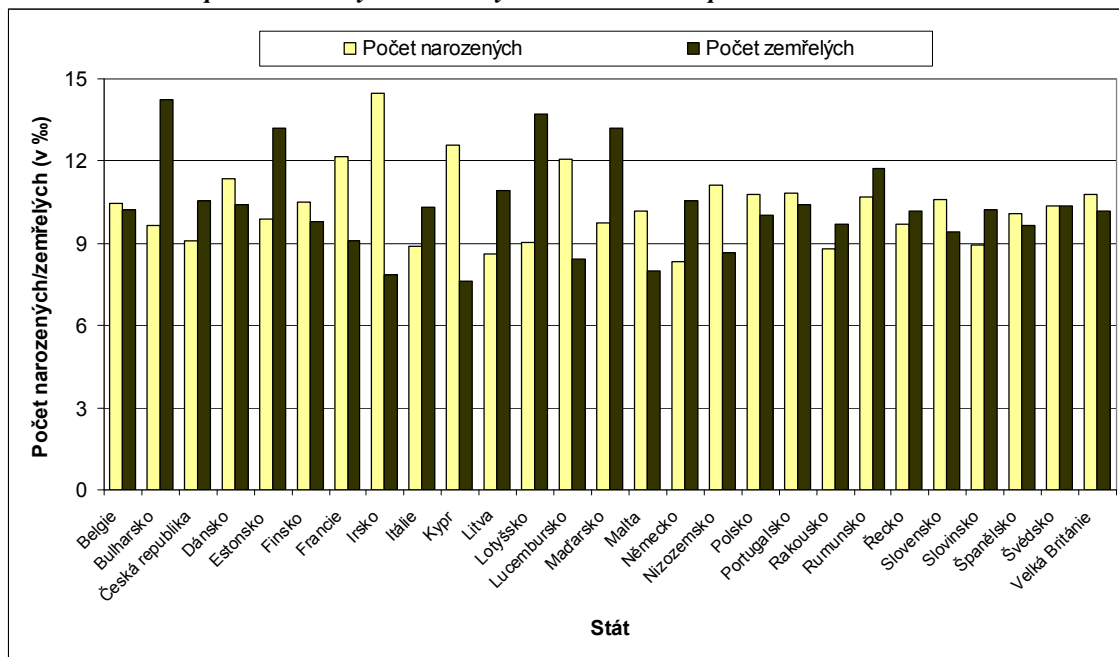
Obr. 22: Míra inflace ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2006. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>>

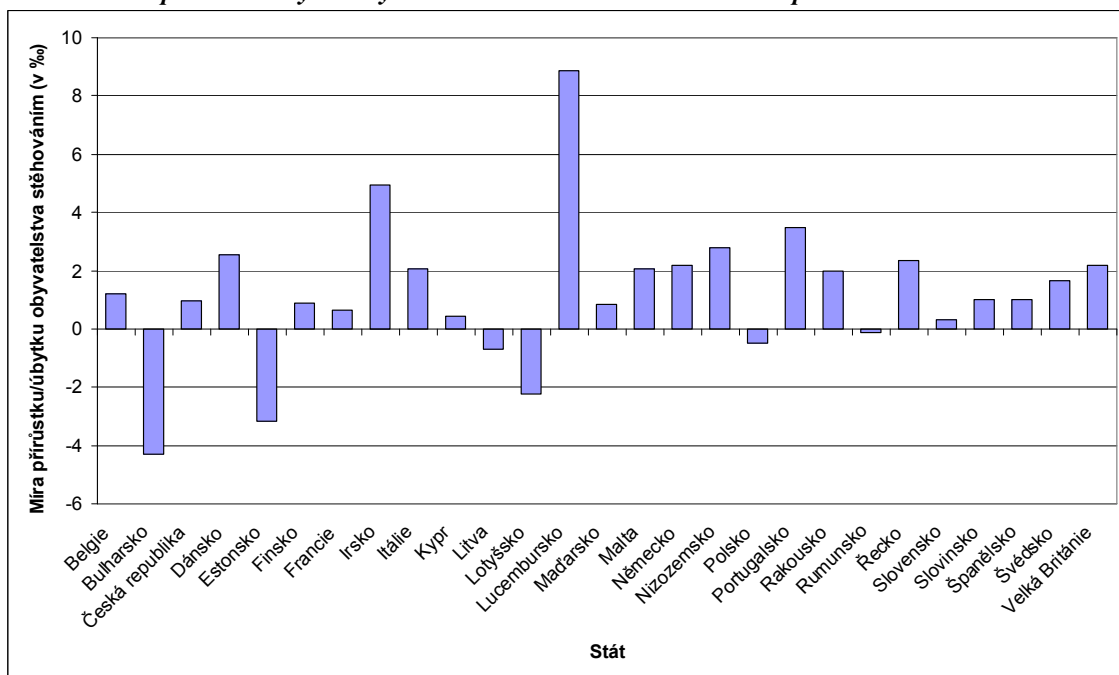
Obr. 23: Relativní počet narozených a zemřelých ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

Obr. 24: Míra přírůstku/úbytku obyvatelstva stěhováním ve státech Evropské unie v roce 2005

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

Tab. 8: Hodnoty použitých ekonomických ukazatelů států EU v roce 2005

<i>Stát</i>	<i>HDP v paritě kupní síly na jednoho obyvatele (v \$)</i>	<i>Míra nezaměstnanosti (v %)</i>	<i>Míra inflace (v %)</i>
Slovinsko	31 400	9,8	2,4
Rumunsko	9 600	5,5	8,6
Slovensko	19 500	11,4	2,7
Portugalsko	34 600	7,3	2,4
Řecko	16 700	10,8	3,8
Irsko	30 900	4,2	2,7
Polsko	29 900	18,3	2,1
Finsko	41 000	7,9	1,2
Maďarsko	29 200	7,1	3,7
Rakousko	21 600	5,1	2,3
Litva	13 700	5,3	2,6
Itálie	13 200	7,9	1,9
Lotyšsko	55 600	8,8	5,9
Kypr	16 300	3,8	2,5
Estonsko	19 900	9,2	4,0
Bulharsko	30 400	11,5	4,5
Německo	30 500	11,6	2,0
Česká republika	13 300	9,1	2,0
Španělsko	19 300	10,1	3,4
Francie	32 700	10,0	1,9
Nizozemsko	8 200	6,5	1,7
Lucembursko	22 200	4,9	3,6
Švédsko	16 100	6,0	0,5
Dánsko	21 600	5,5	1,9
Velká Británie	25 500	4,7	2,2
Malta	29 800	7,8	2,8
Belgie	30 300	8,4	2,7

Zdroj: Data převzata z CIA. 2006. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW:

<<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2006/index.html>>

Tab. 9: Hodnoty použitých demografických ukazatelů států EU v roce 2005

Stát	MU	PO	PO 0-14	PO 15-64	PO 65+	PV-M	PV-Z	CRP/ÚO	PN	PZ	MP/ÚSO	KÚ-M	KÚ-Z	E ₀ -M	E ₀ -Z	ÚP
Slovensko	49,5	2 011 070	14,0	70,6	15,4	38,65	41,75	-0,03	8,95	10,22	1,00	5,05	3,80	72,42	80,10	1,24
Rumunsko	53,7	22 329 977	15,9	69,5	14,6	35,04	37,77	-0,12	10,70	11,74	-0,13	29,6	23,06	67,86	75,06	1,36
Slovensko	56,2	5 431 363	17,1	71,0	11,9	33,85	37,25	0,15	10,62	9,43	0,30	8,65	6,10	70,52	78,68	1,32
Portugalsko	57,6	10 566 212	16,6	66,3	17,1	36,06	40,33	0,39	10,82	10,43	3,49	5,53	4,55	74,25	81,03	1,47
Řecko	60,4	10 668 354	14,4	66,8	18,8	39,39	41,65	0,19	9,72	10,15	2,34	6,08	4,94	76,59	81,76	1,33
Irsko	60,5	4 015 676	20,9	67,5	11,5	32,90	34,49	1,16	14,47	7,85	4,93	5,91	4,84	74,95	80,34	1,87
Polsko	61,5	38 635 144	16,7	70,3	13,0	34,52	38,49	0,03	10,78	10,01	-0,49	9,59	7,37	70,3	78,76	1,39
Finsko	62,4	5 223 442	17,3	66,8	15,9	39,43	42,52	0,16	10,50	9,79	0,89	3,89	3,24	74,82	82,02	1,73
Maďarsko	66,3	10 006 835	15,8	69,1	15,1	36,10	41,24	-0,26	9,76	13,19	0,86	9,27	7,83	68,18	76,89	1,32
Rakousko	66,5	8 184 691	15,6	67,8	16,6	39,30	41,61	0,11	8,81	9,70	1,97	5,74	3,53	76,03	81,96	1,36
Litva	66,6	3 596 617	16,1	68,7	15,2	35,25	40,46	-0,30	8,62	10,92	-0,71	8,25	5,45	68,94	79,28	1,19
Itálie	67,6	58 103 033	13,9	66,7	19,4	40,24	43,35	0,07	8,89	10,30	2,07	6,55	5,29	76,75	82,81	1,28
Lotyšsko	68,0	2 290 237	14,4	69,4	16,1	35,95	42,15	-0,69	9,04	13,70	-2,24	11,55	7,45	65,78	76,60	1,26
Kypr	69,3	780 133	20,9	67,7	11,4	33,64	35,70	0,54	12,57	7,64	0,43	8,94	5,33	75,29	80,13	1,83
Estonsko	69,4	1 332 893	15,5	67,7	16,8	35,52	42,35	-0,65	9,91	13,21	-3,18	9,06	6,60	66,28	77,60	1,39
Bulharsko	70,2	7 450 349	14,1	68,7	17,2	38,59	42,66	-0,89	9,66	14,26	-4,30	24,31	16,56	68,41	75,87	1,38
Německo	73,4	82 431 390	14,4	66,7	18,9	40,88	43,53	0,00	8,33	10,55	2,18	4,61	3,69	75,66	81,81	1,39
Česká republika	73,5	10 241 138	14,7	71,1	14,2	37,20	40,82	-0,05	9,07	10,54	0,97	4,28	3,55	72,74	79,49	1,20
Španělsko	76,7	40 341 462	14,4	68,0	17,6	38,18	40,93	0,15	10,10	9,63	0,99	4,82	4,00	76,18	83,08	1,28
Francie	76,7	60 656 178	18,4	65,2	16,4	37,30	40,39	0,37	12,15	9,08	0,66	4,26	4,76	75,96	83,42	1,85
Nizozemsko	80,2	16 407 491	18,1	67,8	14,1	38,22	39,90	0,53	11,14	8,68	2,80	5,62	4,44	76,25	81,51	1,66
Lucembursko	82,8	468 571	18,9	66,5	14,6	37,56	39,48	1,25	12,06	8,41	8,86	4,79	4,83	75,45	82,24	1,79
Švédsko	84,3	9 001 774	17,1	65,5	17,4	39,49	41,75	0,17	10,36	10,36	1,67	2,93	2,59	78,19	82,74	1,66
Dánsko	85,9	5 432 335	18,8	66,1	15,1	38,55	40,40	0,34	11,36	10,43	2,53	4,59	4,53	75,34	80,03	1,74
Velká Británie	89,7	60 441 457	17,7	66,5	15,8	37,89	40,13	0,28	10,78	10,18	2,18	5,76	4,53	75,94	80,96	1,66
Malta	93,6	398 534	17,6	68,8	13,6	36,91	39,84	0,42	10,17	8,00	2,06	4,38	3,37	76,70	81,15	1,50
Belgie	97,3	10 364 388	16,9	65,7	17,4	39,29	41,81	0,15	10,48	10,22	1,23	5,27	4,06	75,44	81,94	1,64

Pozn: MU= Míra urbanizace (v %), PO= Počet obyvatel, PO 0-14= Počet obyvatel ve věku 0-14 (v %), PO 15-64= Počet obyvatel ve věku 15-64 (v %), PO 65+ = Počet obyvatel ve věku 65+ (v %), PV-M= Průměrný věk – muži, PV-Z= Průměrný věk – ženy, CRP/ÚO= Celkový roční přírůstek/úbytek obyvatelstva (v %), PN= Počet narozených (v ‰), PZ= Počet zemřelých (v ‰), MP/ÚSO= Míra přírůstku /úbytku obyvatelstva stěhováním (v ‰), KÚ-M= Kojenecká úmrtnost - muži (v ‰), KÚ-Z= Kojenecká úmrtnost - ženy (v ‰), E₀-M= Naděje dožití při narození – muži, E₀-Z= Naděje dožití při narození – ženy, ÚP= Úhrnná plodnost

Zdroj: Data převzata z CIA. 2005. [cit. 2009-3-18] Dostupné z WWW: <<http://www.umsl.edu/services/govdocs/wofact2005/index.html>>

Tab. 10: Vývoj míry urbanizace v zemích EU od roku 1950 do roku 2050

Stát	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Belgie	91,5	92,0	92,5	93,1	93,8	94,5	95,4	95,9	96,4	96,8	97,1	97,3	97,4	97,6	97,7	97,8	98,0	98,1	98,2	98,3	98,4
Bulharsko	27,6	32,2	37,1	45,8	52,3	57,6	62,1	64,6	66,4	67,8	68,9	70,2	71,7	73,2	74,8	76,5	78,2	79,8	81,3	82,7	84,0
Česká republika	54,2	56,9	59,5	62,0	64,4	69,9	75,2	75,4	75,2	74,6	74,0	73,5	73,5	74,1	75,0	76,4	78,0	79,4	80,8	82,1	83,4
Dánsko	68,0	69,6	73,7	77,0	79,7	82,1	83,7	84,4	84,8	85,0	85,1	85,9	87,2	88,3	89,3	90,1	90,8	91,5	92,0	92,6	93,1
Estonsko	49,7	53,6	57,5	61,3	64,9	67,6	69,7	70,8	71,1	70,0	69,4	69,4	69,5	70,0	70,9	72,2	73,8	75,6	77,2	78,9	80,4
Finsko	31,9	35,0	38,1	43,9	50,3	58,3	59,8	59,8	61,4	61,4	61,1	62,4	63,9	65,7	67,6	69,6	71,8	73,9	75,9	77,7	79,5
Francie	55,2	58,2	61,9	67,1	71,1	72,9	73,3	73,7	74,1	74,9	75,8	76,7	77,8	79,0	80,2	81,6	82,9	84,1	85,2	86,3	87,3
Irsko	40,1	43,7	45,8	48,7	51,7	53,6	55,3	56,3	56,9	57,9	59,1	60,5	61,9	63,6	65,5	67,6	69,8	72,0	74,1	76,1	78,0
Itálie	54,1	56,9	59,4	61,8	64,3	65,6	66,6	66,8	66,7	66,9	67,2	67,6	68,4	69,5	70,9	72,7	74,6	76,3	78,1	79,7	81,2
Kypr	28,4	32,3	35,6	38,2	40,8	47,3	58,6	64,7	66,8	68,0	68,6	69,3	70,3	71,5	73,0	74,6	76,4	78,1	79,7	81,2	82,6
Litva	28,8	34,1	39,5	44,5	49,6	55,7	61,2	65,0	67,6	67,3	67,0	66,6	67,2	68,0	69,2	70,7	72,5	74,4	76,2	77,9	79,6
Lotyšsko	46,4	49,5	52,9	56,8	60,7	64,2	67,1	68,6	69,3	68,8	68,1	68,0	68,2	68,8	69,8	71,2	73,0	74,8	76,6	78,2	79,8
Lucembursko	67,2	68,4	69,6	72,0	74,4	77,3	80,0	80,7	80,9	82,9	83,8	82,8	82,2	82,1	82,4	83,1	84,1	85,0	86,0	86,8	87,6
Maďarsko	53,0	54,4	55,9	58,0	60,1	62,2	64,2	65,1	65,8	65,2	64,6	66,3	68,3	70,3	72,3	74,2	76,1	77,9	79,6	81,2	82,7
Malta	88,9	89,8	90,1	89,8	89,7	89,7	89,8	89,8	90,4	90,9	92,4	93,6	94,7	95,4	96,0	96,4	96,6	96,9	97,1	97,3	97,5
Německo	68,1	69,7	71,4	72,0	72,3	72,6	72,8	72,7	73,1	73,3	73,1	73,4	73,8	74,6	75,6	76,9	78,3	79,8	81,2	82,6	83,8
Nizozemsko	56,1	58,0	59,8	60,8	61,7	63,2	64,7	66,7	68,7	72,8	76,8	80,2	82,9	84,9	86,5	87,6	88,6	89,5	90,3	91,1	91,8
Polsko	38,3	43,2	47,9	50,1	52,1	55,3	58,1	59,9	61,3	61,5	61,7	61,5	61,2	61,5	62,4	63,9	66,0	68,3	70,5	72,6	74,6
Portugalsko	31,2	33,0	35,0	36,9	38,8	40,8	42,8	45,3	47,9	51,1	54,4	57,6	60,7	63,6	66,4	69,0	71,4	73,8	76,0	78,0	80,0
Rakousko	63,6	64,2	64,7	65,0	65,3	65,3	65,4	65,6	65,8	65,8	65,8	66,5	67,6	68,8	70,3	72,0	73,8	75,6	77,4	79,1	80,7
Rumunsko	25,6	30,6	34,2	37,7	40,3	42,8	46,1	49,6	53,2	54,0	53,5	53,7	54,6	56,1	58,1	60,4	63,1	65,8	68,3	70,7	73,0
Řecko	37,3	40,1	42,9	47,5	52,5	55,3	57,7	58,4	58,8	59,3	59,7	60,4	61,4	62,9	64,8	67,0	69,3	71,5	73,6	75,7	77,6
Slovensko	30,0	31,7	33,5	37,0	41,1	46,3	51,6	54,2	56,5	56,5	56,3	56,2	56,8	58,0	59,8	62,2	64,7	67,2	69,5	71,8	74,0
Slovinsko	19,9	23,8	28,2	32,5	37,0	42,4	48,0	49,6	50,4	50,6	50,8	49,5	48,0	47,4	47,9	49,4	51,8	54,7	57,6	60,4	63,1
Španělsko	51,9	54,2	56,6	61,3	66,0	69,6	72,8	74,2	75,4	75,9	76,3	76,7	77,4	78,3	79,4	80,6	81,9	83,2	84,3	85,4	86,5
Švédsko	65,7	69,3	72,5	77,1	81,0	82,7	83,1	83,1	83,1	83,8	84,0	84,3	84,7	85,2	85,8	86,5	87,3	88,1	88,9	89,6	90,3
Velká Británie	79,0	78,7	78,4	77,8	77,1	82,7	87,9	88,6	88,7	89,0	89,4	89,7	90,1	90,6	91,1	91,6	92,2	92,7	93,1	93,6	94,0

Zdroj: Data převzata z United Nations. 2008. World Urbanization Prospects: The 2007 Revision. [cit. 2009-2-11] Dostupné z WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/wup2007/2007WUP_Highlights_web.pdf>

